

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

1. Η ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ

1.1. Εισαγωγικές Παρατηρήσεις

Σε ένα σύγγραμμα εγκληματολογίας απεικονίζεται ο γνωστικός αυτός κλάδος σαν δέντρο με ρίζες, κλαδιά, παρακλάδια και καρπούς¹. Κάποιες ρίζες –εκείνες που συνδέονται με την ιατροδικαστική– έχουν την αρχή τους στον 16^ο αιώνα. Άλλες, όπως αυτές που αφορούν την αντεγκληματική πολιτική², την εγκληματολογική στατιστική³ ή τις μαρξιστικές θεωρήσεις⁴ αναφαίνονται πολύ αργότερα. Αναμφισβήτητα αναφορές ή νύξεις σχετικά με το εγκληματικό φαινόμενο βρίσκει κανείς και σε κείμενα αρχαίων ελλήνων συγγραφέων⁵.

1. G. Kaiser, *Kriminologie*, 3. Aufl., Heidelberg/Karlsruhe, 1976, σ. 19. (Από την έκδοση του C. F. Mueller Crosses Lehrbuch, Kaiser Kriminologie, 3, voellig neubearbeitete und erweiterte Auflage, Heidelberg, 1996, λείπει η σχετική απεικόνιση. Εφεξής όλες οι παραπομπές αναφέρονται στην έκδοση του έτους 1996).

2. Χρησιμοποιείται και ο όρος «εγκληματοπροληπτική πολιτική». Στην ελληνική γλώσσα δεν έχουν αποδοθεί με επιτυχία οι ξενόγλωσσοι όροι: crime ή criminal policy, politique criminelle, Kriminalpolitik. Βλ. αναλυτικότερα: Κ. Δ. Σπινέλλη, *Η γενική πρόληψη των εγκλημάτων*, «Ποινικά», 11, Αθήνα-Κομοτηνή σ. 24. Για μία ολοκληρωμένη συζήτηση σχετικά με την «αντεγκληματική πολιτική», βλ. Σ. Αλεξιάδη, *Η αντεγκληματική πολιτική – προσεγγίσεις και προβληματισμοί*, σε: Ν. Ε. Κουράκη, (επιμ.) *Αντεγκληματική Πολιτική*, «Ποινικά» 42, Αθήνα-Κομοτηνή 1994, σ. 16-95.

3. Βλ. παρακάτω 2.3.3.8. και επ.

4. Βλ. 3.8 επ.

5. Βλ. π.χ. Σοφοκλή, *Οιδίπους επί Κολωνώ*, όπου γίνεται και μία προσπάθεια αιτιολόγησης της συμπεριφοράς του πατροκτόνου και αιμομίκτη Οιδίποδα. Σκέψεις για το έγκλημα βρίσκονται και στον Πλάτωνα (λ.χ. *Νόμοι* V 730, *Νόμοι* IX 862 d, e,

Ας ορίσουμε, όμως το εγκληματικό φαινόμενο που είναι μία έννοια πολύ ευρύτερη του εγκλήματος. Το εγκληματικό φαινόμενο έχει χαρακτηριστεί σαν ένα δράμα με τρεις πράξεις και τρεις ηθοποιούς. Οι ηθοποιοί είναι: ο δράστης, το θύμα και ο φορέας του κοινωνικού ελέγχου⁶. Η πρώτη πράξη περιλαμβάνει τη διαδικασία της καθιέρωσης των ποινικών διατάξεων, η δεύτερη, την παραβίασή τους ή το πέρασμα στο έγκλημα, και η τρίτη, την αντίδραση της οργανωμένης κοινωνίας στο έγκλημα⁷.

Από την άλλη πλευρά, το έγκλημα που βρίσκεται στον πυρήνα της εγκληματολογίας δεν είναι μία έννοια αυτονόητη, αδιαμφισβήτητη ή μονοδιάστατη⁸. Ο ορισμός του εξαρτάται από θεωρητικούς ή επαγγελματικούς προσανατολισμούς. Προς το παρόν, ας δεχθούμε το έγκλημα ως την έννοια που περιλαμβάνει κακουργήματα, πλημμελήματα και πταίσματα – πράξεις που καταγράφονται από ορισμένες στατιστικές της Αστυνομίας⁹. Ας σημειώσουμε ακόμη ότι για το Γάλλο κοινωνιολόγο Durkheim (1858-1917) μία πράξη είναι εγκληματική, όταν θίγει τα έντονα και επαρκώς προσδιοριζόμενα συναισθήματα της συλλογικής συνείδησης¹⁰.

1.2. Οριοθέτηση της εγκληματολογίας

Πολιτεία IV, 445), στον Αριστοτέλη (λ.χ. *Πολιτικά* II, 3, *Ηθικά Νικομάχεια* X, 9), στον Ησίοδο (λ.χ. *Έργα και Ημέραι* 749, 755).

6. Ο κοινωνικός έλεγχος είναι το σύνολο των μέσων, υλικών και συμβολικών, που διαθέτει μία κοινωνία προκειμένου να επιτύχει τη συμμόρφωση της συμπεριφοράς των μελών της προς γενικά αποδεκτούς κανόνες. Βλ. R. Boudon / F. Bourricaud, *Dictionnaire Critique de Sociologie*, Paris, 3^e ed., 1990, σ. 119-125, ιδίως σ. 120. Για την ιστορική διαδρομή και τη θεωρία του κοινωνικού ελέγχου βλ. E. Λαμπροπούλου, *Κοινωνικός Έλεγχος του Εγκλήματος*, Αθήνα 1994, ιδίως σ. 19 επ.

7. Πρβλ., M. Cusson, *La criminologie*, 3e edition, Paris 2000.

8. S. Henry, λήμμα: «crime» σε: E. McLaughlin / J. Muncie (compiled and edited), *The Sage Dictionary of Criminology*, London/Thousand Oaks/New Delhi, 2001, σ. 59 (στο εξής: *The Dictionary of Criminology*).

9. Βλ. παρακάτω 2.3.3.8.4.1.

10. E. Durkheim, *Les règles de la méthode sociologique*, σ. 15-46 και ιδίως σ. 35-41.

Η παρομοίωση της εγκληματολογίας με υπεραϊωνόβιο δέντρο δεν τοποθετεί μόνο χρονικά το γνωστικό αυτό αντικείμενο. Απεικονίζει επίσης την ευρύτητα του κλάδου αυτού.

Ο Κωνσταντίνος Γαρδίκας, (1896-1984) –ο πρώτος καθηγητής της εγκληματολογίας στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών–¹¹ όρισε την εγκληματολογία ως την επιστήμη που **«σπουδάζει το έγκλημα ως πραγματικόν (ψυχικόν και φυσικόν) γεγονός και τα μέσα της κατ' αυτού πάλης»**¹². Από τον ορισμό αυτό αλλά και από τους τίτλους του τρίτομου συγγράμματός του (Πρώτος τόμος «Γενικά και ατομικά αίτια εγκλημάτων», δεύτερος τόμος «Αστυνομική», και τρίτος τόμος, «Σωφρονιστική») διαφαίνεται η έκταση του αντικειμένου της εγκληματολογίας, (βλ. παρακάτω 1.4).

Ορισμούς το ίδιο λακωνικούς σαν αυτόν που είχε εισηγηθεί ο αείμνηστος Γαρδίκας, ίσως όμως όχι και τόσο ευρείς προτείνουν ορισμένοι Γάλλοι εγκληματολόγοι. Για παράδειγμα, ο Léaute αναφέρει ότι εγκληματολογία είναι **«η επιστημονική μελέτη του εγκληματικού φαινομένου»**¹³. Σε παρόμοιο επίπεδο κινείται και ο W. Morrison: **«εγκληματολογία είναι η συζήτηση για το έγκλημα και τις μεθόδους με τις οποίες η κοινωνία το αντιμετωπίζει»**¹⁴.

Αντίθετα, άλλοι συγγραφείς, όπως π.χ. ο Αμερικανός Sutherland (1883-1950) και ο Γερμανός Kaiser επιλέγουν περιγραφικούς ορισμούς: Για τον πρώτο «εγκληματολογία είναι το σώμα των γνώσεων, οι οποίες αναφέρονται στην παράβαση (delinquency) και στο έγκλημα ως κοινωνικά φαινόμενα»¹⁵. Το σώμα αυτό των γνώσεων

11. Βλ. ειδικότερα: Κ. Δ. Σπινέλλη, (επιμ.) *Κωνσταντίνος Γαρδίκας, ο θεμελιωτής της Εγκληματολογίας στην Ελλάδα*, Αθήνα-Κομοτηνή, 2000.

12. Κ. Γ. Γαρδίκας *Εγκληματολογία*, τόμος Α', *Τα γενικά και ατομικά αίτια των εγκλημάτων*, 5^η έκδ. Αθήναι 1966, σ. 76.

13. J. Leaute, *Criminologie et science pénitentiaire*, Paris 1972, σ. 11.

14. W. Morrison, *Theoretical Criminology: from modernity to post-modernity*, Great Britain 1995, σ. 5.

15. Βλ. το κλασικό σύγγραμμα: E. H. Sutherland, D. Cressey, *Criminology*, 9th ed. Philadelphia / N. Y. / Toronto 1974, σ. 3.

περιλαμβάνει «τη γένεση των ποινικών νόμων, την παράβαση των νόμων και την αντίδραση στην παράβαση των νόμων»¹⁶.

Εξάλλου για τον Kaiser η εγκληματολογία αποτελεί ένα ταξινομημένο σύνολο εμπειρικών γνώσεων, οι οποίες αναφέρονται στο έγκλημα, στον παραβάτη, στις αρνητικές κοινωνικές επιπτώσεις και στον έλεγχο της συναφούς συμπεριφοράς¹⁷.

Η ποικιλία ορισμών τους οποίους σταχυολογήσαμε και ενδεικτικά παραθέσαμε δημιουργεί την ανάγκη να οριοθετήσουμε την εγκληματολογική επιστήμη¹⁸.

1.3. Η εγκληματολογία και οι άλλες ποινικές επιστήμες

Η ανομοιογένεια των προτεινομένων ορισμών της εγκληματολογίας επιδέχεται τουλάχιστον δύο ερμηνείες: η πρώτη συμβαδίζει με την άποψη ότι η εγκληματολογία αποτελεί τη συνισταμένη τμημάτων ορισμένων κλάδων, όπως η ψυχολογία, η κοινωνιολογία, η ανθρωπολογία, η εθνογραφία, η ψυχιατρική, το ποινικό δίκαιο κλπ., οι οποίοι περιλαμβάνουν στο αντικείμενό τους, σε κάποιο βαθμό, και τη σπουδή του εγκλήματος, του εγκληματία ή της συμπεριφοράς του¹⁹. Τούτο σημαίνει ότι ο κάθε εγκληματολόγος, ανάλογα με τον κλάδο από τον οποίο προέρχεται, προσεγγίζει και τη μελέτη του εγκλήματος: ο νομικός-εγκληματολόγος από τη νομική πλευρά, ο κοινωνιο-

16. Στο ίδιο.

17. G. Kaiser, σ. 1.

18. Πολλοί εγκληματολόγοι δέχονται a priori τον **επιστημονικό** (βλ. π.χ. Δασκαλόπουλο, Αλεξιάδη, Κουράκη, Killias, Pinatel, Wolfgang και Ferracuti), ή **διεπιστημονικό** (βλ. Π.χ. Γαρδικα, Göppinger) χαρακτήρα της εγκληματολογίας. Άλλοι (π.χ. Sellin, Picca, Szabo) υποστηρίζουν ότι ενόσω η εγκληματολογία δεν αντικαθιστά τους αυθαίρετους, νομικούς ορισμούς, με ορισμούς γενικά αποδεκτούς και κατάλληλους για επιστημονικές διερευνήσεις, **δεν** είναι δυνατόν να γίνεται λόγος για **εγκληματολογική επιστήμη**. Πάντως, αυτή η έλλειψη δεν εμποδίζει τη συστηματική μελέτη του εγκληματικού φαινομένου, την έρευνα για τον έλεγχό του και γενικά τη συλλογή εμπειρικών στοιχείων, καθώς και την επαλήθευση ή διάψευση «υποθέσεων». Βλ. σχετικά παρακάτω 2.3.2. και επ.

19. M. Killias, *Précis de criminologie*, 2^{ed} Berne 2001, σ. 1. Επίσης Κ. Γαρδικα, ό.π., σ. 77.

λόγος-εγκληματολόγος από την κοινωνιολογική κ.ο.κ. Η δεύτερη εκδοχή, η οποία συναρτάται με την πρώτη, συσχετίζεται με την ύπαρξη όχι μιας εγκληματολογίας αλλά πολλών.

Κατ' αρχάς ποινικοί ή και εγκληματολογικοί κλάδοι²⁰ είναι εκείνοι που έχουν ως αντικείμενό τους το έγκλημα και την αντίδραση της Πολιτείας σε αυτό (βλ. Γράφημα 1.1). Οι ποινικοί κλάδοι γενικά διακρίνονται σε νομικούς και εξω-νομικούς²¹.

Στους νομικούς κλάδους ανήκει το ποινικό δίκαιο, το ποινικό δικονομικό δίκαιο, το σωφρονιστικό δίκαιο ή δίκαιο εκτέλεσης ποινών και το αστυνομικό δίκαιο²². Τον κορμό των εξω-νομικών²³ κλάδων, δηλαδή αυτών που ερευνούν κυρίως την πραγματικότητα του εγκλήματος, αποτελεί η εγκληματολογία με ευρεία έννοια²⁴.

Ως **εγκληματολογία με ευρεία έννοια** θεωρούμε τον κλάδο που αναφέρεται στη συστηματική μελέτη του εγκληματικού φαινομένου²⁵ σε όλες τις εκφάνσεις του και τις διαδικασίες από την εμφάνισή του ως την αντιμετώπιση του δράστη, του θύματος αλλά και κάθε εγκληματογόνου παράγοντος καθώς και εγκληματοπροληπτικού και εγκληματο-κατασταλτικού συστήματος.

20. Η εναλλαγή της έννοιας του εγκλήματος και της «ποινής» στον τομέα αυτό παρατηρείται λ.χ. στην αγγλοσαξονική βιβλιογραφία, όπου γίνεται λόγος για «criminal law» και για «penal law» (βλ. σχετική παρατήρηση στον Ν. Κ. Ανδρουλάκη, *Ποινικό Δίκαιο, Γενικό, Θεωρία για το Έγκλημα*, Αθήνα 2000, σ. 3), αλλά και στην Ελλάδα αφού, όπως είναι γνωστό, ο πρώτος Ποινικός Κώδικας (1823) επιγράφεται: «*Απάνθισμα των Εγκληματικών*». Ωστόσο πρέπει να προσεχθεί ότι τόσο στη γλώσσα μας όσο και στην αγγλική ή γαλλική οι όροι «εγκληματολογία» και «ποινολογία» καλύπτουν διαφορετικά γνωστικά αντικείμενα.

21. H. D. Schwind, *Kriminologie, Eine praxisorientierte Einführung mit Beispielen*, Heidelberg 2000¹⁰, σ. 6, όπου και σχετική βιβλιογραφία.

22. Γ.-Α. Μαγκάκη, *Ποινικό Δίκαιο, Διάγραμμα Γενικού Μέρους*, Β' έκδ., Αθήνα 1981, σ. 21.

23. Πρβλ. Σ. Αλεξιάδη, *Εγκληματολογία*, Δ' έκδ. Θεσσαλονίκη 2004, ο οποίος χαρακτηρίζει την εγκληματολογία «νομική επιστήμη», σ. 9.

24. Βλ. Σχετικά μ' αυτή τη διάκριση κυρίως Η. Mannheim (*Comparative Criminology*, London 1970, σ. 3) και Α. Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, *Παραδόσεις Εγκληματολογίας*, Α' έκδ., Αθήνα 1979, σ. 15-16.

25. Πρβλ. G. Picca, *La criminologie, Que sais-je?*, 5^e ed., Paris 2000, σ. 12-13.

ΓΡΑΦΗΜΑ 1.1.
Οι ποινικές επιστήμες και οι βοηθητικές επιστήμες

Ποινικές επιστήμες		Βοηθητικές επιστήμες
Νομικοί κλάδοι	Εξω-νομικοί κλάδοι	Ιατροδικαστική
Ποινικό Δίκαιο	Εγκληματολογία με στενή «έννοια»	Κοινωνιολογία του Δικαίου
Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο	Ανακριτική ή Επιστημονική Αστυνομική	Φιλοσοφία του Δικαίου
Σωφρονιστικό Δίκαιο ή Δίκαιο εκτέλεσης ποινών	Σωφρονιστική ή Ποινολογία	Κοινωνιολογία
Αστυνομικό Δίκαιο	Δικαστική Ψυχολογία Δικαστική Ψυχιατρική Αντεγκληματική πολιτική	Ψυχολογία Ψυχιατρική Ηθολογία Ανθρωπολογία
		Βιολογία
		Αρχιτεκτονική φυλακών
		Χημεία

Υπό αυτή την έννοια η εγκληματολογία δεν αντικαθιστά καμιά από τις ποινικές - νομικές επιστήμες ή τις βοηθητικές σε αυτήν επιστήμες (βλ. Γράφημα 1.1). Αντίθετα αποτελεί ένα **διεπιστημονικό, διακριτό, αυτόνομο** κλάδο, όπως εκτίθεται παρακάτω (1.5).

1.4. Οι ειδικότεροι κλάδοι της εγκληματολογίας - Διακρίσεις της εγκληματολογίας

Από όσα προηγήθηκαν προκύπτει ότι ο εγκληματολογικός κλάδος με ευρεία έννοια περιλαμβάνει παραδοσιακά²⁶:

- την **εγκληματολογία με στενή έννοια**²⁷ (βιολογική, ψυχολογική, και κοινωνιολογική προσέγγιση του εγκλήματος από θεωρητική και εμπειρική έποψη),

- τη **σωφρονιστική ή ποινολογία**²⁸ (μελέτη της ποινικής αντίδρασης της πολιτείας στο έγκλημα ή, διαφορετικά, η μελέτη της λειτουργίας των ποινικών κυρώσεων, των κανόνων εκτέλεσής τους, και των χρησιμοποιούμενων μεθόδων στην εφαρμογή τους²⁹),

- την **ανακριτική ή επιστημονική αστυνομική**³⁰ (επιστημονικά τεκμηριωμένη και σύμφωνα με τα ανθρώπινα δικαιώματα έρευνα σχετικά με: (α) την τέλεση ενός εγκλήματος τόπος, τρόπος τέλεσης, (β) την αναζήτηση του δράστη, και (γ) τη διαπίστωση της ταυτότητας όλων των εμπλεκομένων: δράστη, θύματος, μαρτύρων, κλπ., τα πορίσματα της οποίας χρησιμοποιεί η ποινική δικαιοσύνη).

26. Βλ. π.χ. τους τρεις προαναφερόμενους τόμους του Κ. Γ. Γαρδίκια, *Εγκληματολογία*, τόμος Α', Τα γενικά και ατομικά αίτια των εγκλημάτων, 5^η έκδ., Αθήναι 1966, *Εγκληματολογία*, τόμος Β', *Αστυνομική*, 2^η έκδ., Αθήναι 1949 και *Εγκληματολογία*, τόμος Γ', *Σωφρονιστική*, 3^η έκδ., Αθήναι 1965.

27. Κ. Γ. Γαρδίκια, *Εγκληματολογία*, τόμος Α', ό.π.

28. Αντί άλλων βλ. Σ. Αλεξιάδη, *Σωφρονιστική*, 4^η έκδοση, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2001 και Λ. Μαργαρίτη / Ν. Παρασκευόπουλου, *Ποινολογία*, Ε' έκδ., Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2000.

29. R. Gassin, *Criminologie*, 2e edit., Paris, 1990, σ. 25.

30. Βλ. Σ. Αλεξιάδη, *Ανακριτική*, 5^η έκδ., Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2003, καθώς και Ν. Ε. Κουράκη, *Συμβολές στη μελέτη της Ανακριτικής*, 2^η έκδ., εμπλουτισμένη με *Εφαρμογές Ανακριτικής* της Κ. Δ. Σπινέλλη, και συμβολές των Μ. Καμπούρη / Μ. Κρανιδιώτη / Β. Σαλεσιώτου / Ε. Χαρατσή, Αθήνα-Κομοτηνή 2005. Επίσης για ορισμό και περαιτέρω διακρίσεις της Ανακριτικής (Kriminalistik) Η.-D. Schwind, ό.π., σ. 9-11. Κατά την αυστριακή εγκυκλοπαιδική Σχολή η ανακριτική δεν αποτελεί τμήμα της Εγκληματολογίας, αλλά παράρτημα της Ποινικής Δικονομίας - όπως αναφέρεται από R. Gassin, ό.π., σ. 25.

Μία ευρύτερη, πιο σύγχρονη θεώρηση της εγκληματολογίας θα χαρακτήριζε ως εγκληματολογικούς κλάδους ή ενδεχομένως και ως αυτόνομους:

- την **αντεγκληματική πολιτική**³¹ (σύνολο συντονισμένων ενεργειών και μέσων που βασίζονται σε αρχές και που αναφέρονται στην αντιμετώπιση του εγκλήματος),

- τη **θυματολογία**³² (μελέτη των θυμάτων εγκληματικών πράξεων –έκταση και φύση της θυματοποίησης– τον ρόλο που τυχόν διαδραματίζουν στην τέλεση εγκλημάτων, την απονομή της δικαιοσύνης και το σχεδιασμό σχετικής πολιτικής αντιμετώπισης της θυματοποίησης),

- τη **δικαστική ψυχολογία**³³ (έρευνα ψυχικών φαινομένων και γεγονότων, τα οποία επιδρούν στην ανεύρεση της αλήθειας και στη δημιουργία δικανικής πεποίθησης),

- τη **δικαστική ψυχιατρική**³⁴ (μελέτη επιδράσεων της ψυχικής ασθένειας, διαταραχής ή μιας ιδιαιτερότητας της προσωπικότητας του κατηγορουμένου στην έκβαση της δίκης), και

- τη **μελέτη του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης**³⁵ (η διερεύνηση του τρόπου δράσης των φορέων της απονομής της ποινικής δικαιοσύνης από την αστυνομία και την εισαγγελία, έως τα δικαστήρια και τους φορείς εκτέλεσης των πάσης φύσεως κυρώσεων με γνώμονα το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων: δίκαιη δίκη, ταχύτητα, αποτελεσματικότητα, κλπ.).

31. Αντί άλλων βλ. Ν. Ε. Κουράκη (επιμ.) *Αντεγκληματική πολιτική*, 4 τόμοι, Αθήνα-Κομοτηνή 1994, 2000 και 2003, αντίστοιχα.

32. Αντί άλλων βλ. Β. Αρτινοπούλου/Α. Μαγγανά, *Θυματολογία και όψεις θυματοποίησης*, Αθήνα 1996.

33. Αντί άλλων βλ. Τ. Φιλιππίδου, *Εγχειρίδιον δικαστικής ψυχολογίας*, Θεσσαλονίκη 1986.

34. Αντί άλλων βλ., Λ. Γ. Κοτσαλή, *Εισαγωγή στη Δικαστική Ψυχιατρική*, 3^η εκδ., Αθήνα-Κομοτηνή 2002.

35. Κ. Δ. Σπινέλλη, Διερεύνηση του «συστήματος» ποινικής δικαιοσύνης, Αθήνα-Κομοτηνή 1995, πρβλ. και C.Coleman/C. Norris, *Introducing Criminology*, Portland, Oregon 2000, σ. 14.

Ορισμένοι από τους ειδικότερους αυτούς κλάδους αριθμούν αρκετών ετών απασχόληση εγκληματολόγων, ψυχιάτρων ή/και ποινολόγων (π.χ. η δικαστική ψυχιατρική, η αντεγκληματική πολιτική). Άλλοι κλάδοι –λ.χ. η θυματολογία, η μελέτη της ποινικής δικαιοσύνης– παρουσιάζονται στα μέσα του 20^{ου} αιώνα και αργότερα. Η εμφάνιση των ειδικότερων αυτών κλάδων αλλά και των γνωστικών πεδίων της εγκληματολογίας με ευρεία έννοια δεν διαφέρει μόνο χρονικά αλλά και από τόπο σε τόπο.

Στις ευρωπαϊκές χώρες και ιδιαίτερα στην Ιταλία και Γαλλία η εγκληματολογία διακρίνεται συνήθως σε **εγκληματολογική ανθρωπολογία** (σωματότυποι ή σωματική διάπλαση τους εγκληματίες), **εγκληματολογική ψυχολογία** (ψυχολογική κατάσταση και αντίστοιχες διαδικασίες του εγκληματία)³⁶, **εγκληματολογική κοινωνιολογία** (ανάλυση των μικρο- και μακρο-περιβαλλοντικών παραγόντων και διαδικασιών)³⁷, **εγκληματολογική φαινομενολογία** (περιγραφή των εγκλημάτων και του τρόπου ενεργείας των εγκληματιών - γλωσσικά ιδιώματα), **εγκληματολογική αιτιολογία** (μελέτη των αιτίων του εγκλήματος), **εγκληματολογική γεωγραφία** (διατοπικές διαφορές εγκληματικότητας), **εγκληματολογική στατιστική**

36. Βλ. π.χ. το κλασικό έργο του Di Tullio, *Manuale dei antropologia e psychologia criminale*. Roma 1931, καθώς και το παλαιότερο του M. Carrara, *L'anthropologie criminelle*, Paris 1909, όπως αναφέρεται από R. Cassin, ό.π., σ. 31.

37. Βλ. π.χ. το κλασικό έργο του E. Ferri, *La sociologie criminelle*, Paris, 1914², και F. Grispani, *Introduzione alla sociologia criminale*, Torino 1928. Επίσης βλ. σχετικά με τους έλληνες εγκληματολόγους: Μ. Μπακατσούλα, *Εγκληματολογία, Η κοινωνιολογία της εγκληματικότητας*, Αθήνα-Κομοτηνή 1979, και Κ. Γ. Γαρδίκας, τόμος Α', ό.π., σ. 83 επ. και Ι. Δασκαλόπουλο, *Στοιχεία εγκληματολογίας*, Αθήνα 1972, σ. 2. Υποστηρίζεται όμως και η άποψη ότι π.χ. η εγκληματολογική ψυχολογία, η εγκληματολογική κοινωνιολογία, η εγκληματολογική ανθρωπολογία κλπ. δεν αποτελούν τμήματα της εγκληματολογίας αλλά της ψυχολογίας, της κοινωνιολογίας ή της ανθρωπολογίας αντίστοιχα βλ. σχετικά Κ. Γ. Γαρδίκας, τόμος Α', ό.π., σ. 75-77. Κατά την άποψή μου, πρόκειται για διαφορετικές προσεγγίσεις της αιτιολογίας του εγκλήματος (ψυχολογική προσέγγιση, κοινωνιολογική προσέγγιση κλπ.). Οι προσεγγίσεις αυτές αλληλοσυμπληρώνονται και επομένως, όλες μαζί, άλλοτε για ιστορικούς λόγους και άλλοτε για ουσιαστικούς, αποτελούν το περιεχόμενο της εγκληματολογίας.

(συλλογή, αξιολόγηση και ερμηνεία εγκληματολογικών δεδομένων αστυνομίας, δικαστηρίων κλπ.), **οικονομική εγκληματολογία** (οικονομικό και κοινωνικό κόστος των εγκλημάτων) κλπ.³⁸.

Στις αγγλοσαξονικές χώρες, όπου ήδη έχει αναπτυχθεί η έρευνα και θεωρία με κοινωνιολογικό προσανατολισμό, από τη δεκαετία του 1960 εμφανίζεται η μελέτη των φορέων απονομής της ποινικής δικαιοσύνης. Η σπουδαιότητα αυτού του σχετικά νέου εγκληματολογικού κλάδου, ο οποίος μάλιστα σε ορισμένα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης τείνει να αντικαταστήσει τον παραδοσιακό κλάδο της εγκληματολογίας, υπαγορεύει την ξεχωριστή, αλλά συνοπτική, περιγραφή του πιο κάτω.

Ο σύγχρονος μελετητής της εγκληματολογίας θα συναντήσει ακόμη τις ακόλουθες διακρίσεις ή προσεγγίσεις της εγκληματολογίας: κριτική, μαρξιστική, ριζοσπαστική ή νεωτερική, εξελικτική, φεμινιστική, συγκριτική, συναρμολόγηση, συνθετική, διαχειριστική, αναρχική, αναγνωρίζουσα την αξία (appreciative), βιολογική, περιβαλλοντική, νέο-συντηρητική, συνθετική, ρεαλιστική / πραγματιστική αριστερής και δεξιής κατεύθυνσης, ειδησεογραφική, ειρηνοποιός / πολεμοχαρής, ψυχαναλυτική κλπ. Ορισμένοι συγγραφείς προσθέτουν τον όρο εγκληματολογία μετά τα διάφορα επίθετα που προαναφέρθηκαν και άλλοι τον όρο «παράδειγμα». Στις επόμενες σελίδες επιλέγονται και παρουσιάζονται οι επικρατέστερες σύγχρονες προσεγγίσεις (βλ. 1.6. και επ.).

Στο τμήμα αυτό επιχειρήσαμε να κατατάξουμε το γνωστικό κλάδο της εγκληματολογίας μέσα στους διάφορους συναφείς ή και λιγότερο συναφείς κλάδους και τις πλέον γνωστές διακρίσεις, και να διερευνήσουμε τις μεταξύ τους σχέσεις. Αμέσως παρακάτω, μετά την αναφορά στη μελέτη της «ποινικής δικαιοσύνης» και της «θυματολογίας», θα διευκρινίσουμε δύο διακρίσεις που απαντώνται σε ορισμένους συγγραφείς για λόγους συνήθως συστηματικής κατάταξης της εγκληματολογικής ύλης. Πρόκειται για τη διάκριση μεταξύ

38. Πρβλ. J. Languier, *Criminologie et science penitentiaire*, 9^e ed., Paris 2001, σ. 3-4.

θεωρητικής και εμπειρικής ή εφαρμοσμένης εγκληματολογίας αφενός, και μεταξύ γενικής και ειδικής εγκληματολογίας αφετέρου.

1.4.1. Το «σύστημα» ποινικής δικαιοσύνης (ΣΠΔ)

Στη σύγχρονη θεώρηση της εγκληματολογίας περιλαμβάνεται τόσο από μελετητές³⁹ όσο και από διεθνείς οργανισμούς⁴⁰ και η μελέτη της διαδικασίας απονομής της δικαιοσύνης ή απλώς: το «σύστημα» της ποινικής δικαιοσύνης (ΣΠΔ) (criminal justice system, système de justice pénale). Σημειώνεται ευθύς εξ αρχής ο λόγος για τον οποίο ο όρος σύστημα τίθεται σε εισαγωγικά. Ως σύστημα ορίζεται συνήθως η αυτοτελής, σύνθετη οντότητα που προκύπτει από την οργανωμένη συναρμογή επί μέρους στοιχείων⁴¹. Εν προκειμένω, επί μέρους στοιχεία ή υποσυστήματα είναι η αστυνομία, η εισαγγελία, τα δικαστήρια και οι φορείς εκτέλεσης των ποινών. Αμφισβητείται όμως η συστημική οντότητα της ποινικής δικαιοσύνης, δεδομένου ότι τα υποσύστημα αυτά δεν αποτελούν (πάντα) μία «οργανωμένη συναρμογή». Ενδέχεται, επομένως να εκφράζεται καλύτερα η απονομή της δικαιοσύνης με την έννοια της διαδικασίας ή του δικτύου ή ακόμα και με την άποψη ότι αποτελεί «μη σύστημα»⁴². Δεν

39. Βλ. αντί άλλων: Ε. Λαμπροπούλου, *Κοινωνιολογία του Ποινικού Δικαίου και των Θεσμών της Ποινικής Δικαιοσύνης*, Αθήνα 1999, και Κ. Δ. Σπινέλλη, *Η διερεύνηση του «συστήματος» ποινικής δικαιοσύνης*, ό.π., για σχετική βιβλιογραφία.

40. Βλ. και ορισμένες εργασίες του Συμβουλίου της Ευρώπης π.χ. *Delays in the Criminal Justice System*, Strasbourg 1992, - 19th Criminological Conference, *New Social Strategies and the Criminal Justice System*, Strasbourg, - *Simplifications of the Criminal Justice*, Recommendation R(87) 18 - *Psycho-social interventions in the Criminal Justice System*, Strasbourg 1993 - *The Management of the Criminal Justice*, Recommendation R(95) 12. Βλ., επίσης δημοσιεύσεις του HEUNI, Helsinki Institute for Crime Prevention Control affiliated with the United Nations, *Criminal Justice Systems in Europe and North America*, και ιδίως το ΣΠΔ της Ολλανδίας, της Ιταλίας, της Ελλάδος κλπ., στο: www.vn.fi/om/heuni heuni@om.fi

41. Για μία αναλυτική εξέταση της θεωρίας των συστημάτων βλ., ιδίως, Helmut Wielke, *Εισαγωγή στη Συστημική Θεωρία* (μτφρ. Ν. Λίβου), στη σειρά των Εκδόσεων Κριτική, αρ. 4 Γλώσσα-Θεωρία-Πράξη, Αθήνα 1996.

42. Κ. Δ. Σπινέλλη, *Η διερεύνηση του «συστήματος» ποινικής δικαιοσύνης*, ό.π., σ. 24-26.

είναι σκόπιμο να υπεισέλθει κανείς εδώ σε αυτή την επιστημονική συζήτηση, Στο παρόν τμήμα, υποθέτουμε ότι η απονομή της δικαιοσύνης αποτελεί μαζί με τα υποσυστήματά της, σε ορισμένες τουλάχιστον περιπτώσεις, ένα ενιαίο όλο, ένα σύστημα. Έτσι μπορούμε να το εξετάσουμε υπό το πρίσμα της συστημικής προσέγγισης.

Υπό αυτό το πρίσμα η μελέτη της διαδικασίας απονομής της δικαιοσύνης εστιάζεται στην αντιμετώπιση του συστήματος αυτού σαν ένα «ιδεατό τύπο»⁴³. Κατασκευάζει λοιπόν ο μελετητής ένα απλοποιημένο μοντέλο, ένα πρότυπο, και με διεπιστημονικές προσεγγίσεις⁴⁴ διερευνάται η λειτουργία των υποσυστημάτων στο σύνολό τους με τις εισροές και τις εκροές τους αλλά και τις αλληλεπιδράσεις που δημιουργούνται από τα επί μέρους στοιχεία που ανταλλάσσουν πληροφορίες και ανθρώπινο υλικό. Πιο συγκεκριμένα: το ΣΠΔ διαχειρίζεται υποθέσεις εγκλημάτων για διαλεύκανση, υπόπτους, κατηγορουμένους, αθωωθέντες, καταδικασθέντες σε διάφορες ποινές και απολυθέντες. Ένα υπό διαλεύκανση έγκλημα αποτελεί εισροή για το υποσύστημα «αστυνομία» και καταλήγει σε εκροή ενός υπόπτου που αποστέλλεται στην εισαγγελία. Με τη σειρά του ο ύποπτος που είναι εισροή για την εισαγγελία καταλήγει κατηγορούμενος με την εκροή από την εισαγγελία κ.ο.κ. Από την άλλη πλευρά, αν η δικαιοσύνη νοείται ως σύστημα, αντιλαμβάνεται κανείς ότι υπάρχουν αλληλεπιδράσεις και αλληλεξαρτήσεις μεταξύ των υποσυστημάτων⁴⁵. Π.χ. αν αυξηθεί ο αριθμός των αστυνομικών ή αν τύχουν αυτοί καλύτερης εκπαίδευσης το υλικό (μη διαλευκανθείσες υποθέσεις, ύποπτοι κλπ.) που εισρέει στην αστυνομία αυξάνεται και αυτή η αύξηση έχει επιπτώσεις στο σύστημα «δικαστήρια», τους δικαστικούς λειτουργούς και τα καταστήματα κράτησης.

43. Βλ. αντί άλλων Ι. Λαμπίρη-Δημάκη, *Η Μεθοδολογία της Κοινωνιολογίας*, τ. 2, 2^η έκδ., Αθήνα-Κομοτηνή 1986 σ. 170 επ.

44. Μ. Χ. Δεκλερή, *Η συστημική θεώρηση κράτους και δικαίου*, στο: Μ. Χ. Δεκλερή (Εισαγωγή - Επιμέλεια), *Συστημική Θεωρία*, Αθήνα-Κομοτηνή 1986, σ. 20, βλ. ιδίως Πίνακα.

45. Council of Europe, *Interactions within the Criminal Justice System*, Strasbourg 1987.

Για την ολοκλήρωση της συνοπτικής περιγραφής της μελέτης του ΣΠΔ δύο ερωτήματα απομένει να απαντηθούν. Το πρώτο αφορά τη σχέση ΣΠΔ και εγκληματολογίας και το δεύτερο τη σχέση ΣΠΔ και ποινικού δικονομικού δικαίου. Όπως ήδη αναφέρθηκε, η εγκληματολογία εστιάζεται στη φύση του εγκλήματος (π.χ. ατομική εγκληματική συμπεριφορά, δείκτες και κατανομή της εγκληματικότητας)⁴⁶, ενώ στο ΣΠΔ εξετάζεται η συμπεριφορά των φορέων της ποινικής δικαιοσύνης, η συμπεριφορά / λειτουργία των οργανισμών απονομής της δικαιοσύνης και τα χαρακτηριστικά του συνόλου συστήματος της ποινικής δικαιοσύνης καθώς και των στοιχείων που το απαρτίζουν. Ενίοτε οι όροι εγκληματολογία και ΣΠΔ χρησιμοποιούνται εναλλακτικά ή το γνωστικό αντικείμενο της ποινικής δικαιοσύνης αντικαθιστά το γνωστικό αντικείμενο της εγκληματολογίας. Λ.χ. στις ΗΠΑ υπάρχουν εξήντα προγράμματα σπουδών στην ποινική δικαιοσύνη⁴⁷ τα οποία καλύπτουν, σε μεγάλο βαθμό, το γνωστικό αντικείμενο της εγκληματολογίας. Σε ορισμένα μάλιστα πανεπιστήμια λειτουργούν και σχετικά ερευνητικά κέντρα⁴⁸. Επίσης έχουν εκδοθεί πανεπιστημιακά συγγράμματα με αυτόν τον τίτλο⁴⁹. Σε άλλα πάλι πανεπιστήμια (π.χ. στην Οξφόρδη) το γνωστικό αντικείμενο της εγκληματολογίας διδάσκεται εκ παραλλήλου με αυτόν του ΣΠΔ⁵⁰. Πάντως, κατά την ορθότερη άποψη⁵¹, η μελέτη του ΣΠΔ έχει

46. J. Bernard/R. S. Engel, *Conceptualizing Criminal Justice Theory*, στο: *Justice Quarterly*, 2001, 18(1), σ. 1-30, όπως αναφέρεται από I. Haen Marshall, *The Criminological Enterprise in Europe and the United States: A Conceptual Exploration*, στο: *European Journal on Criminal Policy and Research*, 2001 (9), σ. 235-257 και ιδίως 241.

47. Βλ. αντί άλλων Κ. Δ. Σπινέλλη, *Διερεύνηση του «Συστήματος» Ποινικής Δικαιοσύνης*, ό.π., σ. 11, υποσ. 4, όπου και βιβλιογραφία.

48. Τέτοια κέντρα υπάρχουν π.χ. στα πανεπιστήμια της Νέας Υόρκης, του Δυτ. Μίσιγκαν, του Μαρκέτ στην πολιτεία Γουισκόνσιν, και αλλού.

49. Βλ. το κλασικό εγχειρίδιο του G. F. Cole, *The American System of Criminal Justice*, 6th ed., Belmont, California 1991, αλλά και το πιο πρόσφατο: G. F. Cole/C. E. Smith, *Criminal Justice in America*, 2004.

50. Το Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης λ.χ. προσφέρει μαθήματα στην Εγκληματολογία και την Ποινική Δικαιοσύνη (MSc. in Criminology and Criminal Justice, βλ. ιδίως: www.crim.ox.ac.uk). Στις ΗΠΑ γνωστά τμήματα και αντίστοιχα πτυχία στην

δική της οντότητα και αποτελεί τη γέφυρα μεταξύ εγκληματολογίας και πράξης, καθώς η διερεύνηση του τρόπου λειτουργίας των φορέων της ποινικής δικαιοσύνης, επιχειρείται και από μία θεωρητική σκοπιά⁵².

Από την άλλη πλευρά, η μελέτη του ΣΠΔ στηρίζεται σε διατάξεις της ποινικής δικονομίας. Με τη βοήθεια της συστημικής προσέγγισης δηλαδή εξετάζονται δυναμικά οι διαδικασίες, οι ροές των υποθέσεων μέσα στο σύστημα, και ο τρόπος εφαρμογής των κανόνων που έχουν τεθεί με το ποινικό δικονομικό δίκαιο. Εδώ όμως δεν ενδιαφέρει τόσο τι προβλέπουν οι διατάξεις αλλά πως εφαρμόζονται ή γιατί δεν εφαρμόζονται, ποιο το κόστος απονομής της δικαιοσύνης (οικονομικό και κοινωνικό) σε όλα τα επί μέρους συστήματα, πόσα και ποια εγκλήματα διαλευκαίνονται, σε ποια (δεν) ασκείται ποινική δίωξη, ποιες υποθέσεις αρχειοθετούνται και για ποιους λόγους⁵³, για ποιους (δεν) εκδίδονται απαλλακτικά βουλεύματα, σε ποιους (δεν) αναστέλλεται η ποινή φυλάκισης, κ.ο.κ. –ενδεχομένως με αξιοποίηση ορισμένων κενών των νόμων ή και κατά παράβασή τους. Με άλλα λόγια, στο πλαίσιο της μελέτης του ΣΠΔ, εξετάζονται σε ποιο βαθμό η απονομή της δικαιοσύνης είναι αμερόληπτη, ορθή και αποτελεσματική –δηλαδή εκπληρώνονται οι ειδικοπρωληπτικές και γενικοπρωληπτικές της λειτουργίες, ενώ συγχρόνως δεν παρουσιάζει αδικαιολόγητη βραδύτητα και γίνεται σε όλα τα υποσυστήματα με πλήρη σεβασμό των δικαιωμάτων των κατηγορουμένων και των θυμάτων.

1.4.2. Η θυματολογία

Ποινική Δικαιοσύνη προσφέρουν: π.χ. το Πανεπιστήμιο της Νέας Υόρκης (NYU), το John Jay College of Criminal Justice, το Πανεπιστήμιο Temple και άλλα.

51. I. Haen Marshall, ό.π., σ. 241 υποσ. 4.

52. Στο ίδιο.

53. Δεν αρκεί η αναφορά στο άρθρ. 43 § 2 ΚΠΔ.

Το θύμα αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο της μελέτης και αντιμετώπισης του εγκληματικού φαινομένου. Όλα τα σύγχρονα συγγράμματα εγκληματολογίας περιλαμβάνουν ικανό αριθμό σελίδων στα θύματα των εγκλημάτων, τη θυματοποίηση και, γενικά, σε όλη τη θεματολογία της θυματολογίας⁵⁴.

Είναι σχεδόν αυτονόητο ότι η θυματολογία είναι το τμήμα εκείνο της εγκληματολογικής γνώσης το οποίο, με την πολύπλευρη διερεύνηση και μελέτη του θύματος, συμβάλλει στη μείωση της θυματοποίησης και εν τέλει στην καλύτερη ερμηνεία και αντιμετώπιση του εγκληματικού φαινομένου. Δεν είναι όμως το ίδιο αυτονόητο, ότι η θυματολογία είναι ένας ξεχωριστός κλάδος της εγκληματολογίας⁵⁵. Έχει διατυπωθεί και η άποψη ότι η θυματολογία είναι απλώς μία νέα κατεύθυνση που αναπροσανατόλισε την εγκληματολογία, όταν άρχισε η πρώτη να αναπτύσσεται στα μέσα του προηγούμενου αιώνα⁵⁶.

Το γνωστό ερώτημα «θύμα ή δράστης;» δεν είναι φυσικά το μόνο που απασχόλησε τους θυματολόγους. Συνέβαλε στο να χαρακτηριστεί η περιοχή αυτή της εγκληματολογικής γνώσης ως αντιφατική⁵⁷.

Στη θυματολογία προσέφερε πολλά, αρχικά, ο H. von Hentig, με τη γνωστή μονογραφία του: *Ο εγκληματίας και το θύμα του*, η οποία εκδόθηκε το 1949 στην αγγλική γλώσσα. Ο ίδιος διερεύνησε αργότερα και τον ρόλο που διαδραματίζει το θύμα ειδικά στην ανθρωποκτονία, στην απάτη και στην εκβίαση.

54. Βλ. π.χ. G. Kaiser, ό.π., σ. 531 επ., όπου στο λήμμα: «θύμα» (Opfer) υπάρχουν περίπου πενήντα εγγραφές. Επίσης ο M. Killias, ό.π., π.χ. σ. 937 επ., περιλαμβάνει ικανό αριθμό σχετικών σελίδων αφιερωμένες στο θύμα και επανειλημμένες αναφορές σε πέντε διαφορετικά σημεία της εγκληματολογίας του. Στην Ελλάδα ο Σ. Αλεξιάδης στο δεύτερο τμήμα του βιβλίου του πραγματεύεται σε τριάντα περίπου σελίδες ζητήματα σχετικά με το θύμα και το φόβο θυματοποίησης (Σ. Αλεξιάδης, ό.π., σ. 247-276.)

55. K. Weis, «Viktimologie»: *Wissenschaft oder Perspektive*, G. F. Kirchhoff – F. Sessar, *Das Verbechensopfer*, Bochum 1979, σ. 15-37.

56. W. H. Nagel, «Strukturelle Viktimisation», ό.π., σ. 62 και 64.

57. H. E. Allen et al., *Crime and Punishment, An Introduction to Criminology*, New York 1981, σ. 247.

Στη διεθνή, πρωτοποριακή, θυματολογική βιβλιογραφία παρουσιάζονται συχνά τα ονόματα των Ισραηλινών B. Mendelsohn –ο οποίος μάλιστα ως το 1951 έζησε στη Ρουμανία και χρησιμοποίησε λίγο αργότερα, για πρώτη φορά, τον όρο «θυματολογία»⁵⁸ – και Drapkin⁵⁹.

Δεν λείπουν όμως και ονόματα Ολλανδών όπως του Nagel ή εγκληματολόγων που προέρχονταν από χώρες με διαφορετικές κοινωνικοπολιτικές δομές, όπως η πρώην Γιουγκοσλαβία⁶⁰. Στην παγκόσμια προβολή του κλάδου συνέβαλε και το ενδιαφέρον που έδειξαν τα Ηνωμένα Έθνη και το Συμβούλιο της Ευρώπης. Οι οργανισμοί αυτοί, ανάμεσα στα άλλα, μελετούν και προωθούν τα δικαιώματα του θύματος και ειδικότερα την αποζημίωση του θύματος ή των συγγενών του.

Όσοι μελετούν το έγκλημα από την οπτική γωνία του θύματος, διερευνούν κυρίως:

- τα χαρακτηριστικά των θυμάτων (τυπολογία),
- τις σχέσεις θύτη - του θύματος,
- τον αυξημένο κίνδυνο ορισμένων ατόμων να γίνουν θύματα (θυματοποίηση, λ.χ. τα νεαρά δραστήρια άτομα, σε αντίθεση με τα ηλικιωμένα, θυματοποιούνται συχνότερα),
- την ενδεχόμενη συμμετοχή ορισμένων θυμάτων στο έγκλημα που τους έπληξε,
- τον αριθμό και το είδος των θυμάτων για να γίνει, με τη βοήθεια των σχετικών πληροφοριών, διόρθωση των εγκληματολογικών στατιστικών (έρευνες θυματοποίησης),
- τη στάση του θύματος κατά την ποινική δίωξη και γενικά σε όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας,
- την προστασία του θύματος από τον δράστη αφενός και από την Πολιτεία αφετέρου,

58. W. H. Nagel, ό.π., σ. 62.

59. I. Drapkin, E. Viano (eds.), *Victimology: A New Focus*, 5 vols. Lexington, Mass. 1975.

60. Στην Ελλάδα με τη θυματολογία ασχολήθηκε κυρίως ο Ε.Π. Ανδριανάκης, *Θυματολογία*, Αθήναι 1972.

- τη γενική θυματοποίηση των πολιτών στην περίπτωση λ.χ. εγκλημάτων των ανωτέρων κοινωνικοοικονομικών τάξεων: ρύπανση, νοθείες τροφίμων κλπ.,

- την ειδική θυματοποίηση ορισμένων μειονοτήτων ή ατόμων με μειωμένο status λ.χ. κρατουμένων, αλλοδαπών εργατών κ.ά.,

- την ανεπίσημη θυματοποίηση από την κοινωνία ορισμένων θυμάτων π.χ. διασυρμός θύματος βιασμού, διαπόμπευση διανοητικά καθυστερημένου θύματος κλπ.⁶¹

Από την παραπάνω ενδεικτική θεματολογία γίνεται φανερό πόσο απαραίτητη είναι για τη μελέτη του εγκληματικού φαινομένου η νέα διάσταση που προσθέτει η θυματολογία⁶².

1.4.3. Θεωρητική και εμπειρική εγκληματολογία

Φιλόσοφοι, νομικοί, βιολόγοι, ανθρωπολόγοι, ιατροί, μαθηματικοί και φυσικά, κοινωνικοί και πολιτικοί επιστήμονες επεχείρησαν να ερμηνεύσουν το έγκλημα. Οι ερμηνείες αυτές από τους μετέπειτα μελετητές του κλάδου ονομάστηκαν σχολές, θεωρίες ή και μοντέλα και αποτέλεσαν τον κορμό της θεωρητικής εγκληματολογίας⁶³.

Κατά συνέπεια, η θεωρητική εγκληματολογία αφορά στην αναζήτηση και ανάλυση των αιτίων που δημιουργούν την εγκληματική συμπεριφορά και τη γενική εγκληματικότητα ή των παραγόντων διακινδύνευσης (ρίσκου), οι οποίοι συντελούν στη δημιουργία αυτών των φαινομένων. Στη θεωρητική εγκληματολογία συμπεριλαμβάνεται και η δημιουργία θεωριών για την ερμηνεία και την κατανόηση του εγκληματικού φαινομένου.

Η εμπειρική εγκληματολογία, από την άλλη πλευρά στηρίζεται στη συστηματική μελέτη της πραγματικότητας, στην παρατήρηση

61. Βλ. Göppinger, *Kriminologie*, 4 Auflage, München 1980, σ. 588 επ. Επίσης H. E. Allen / P. C. Friday / J. B. Roebuck / E. Sagarin, ό.π., σ. 247 επ.

62. Πρβλ. και Σ. Αλεξιάδη, *Εγκληματολογία*, ό.π., σ. 10, ο οποίος θεωρεί πρωταγωνιστές του εγκλήματος τον εγκληματία και το θύμα. Βλ. επίσης Kaiser, ό.π., σ. 104.

63. Πρβλ. R. H. Burke, *An Introduction to Criminological Theory*, Cullompton, Devon, UK. 2001, αλλά κυρίως παρακάτω Κεφάλαιο τρίτο.

και την εμπειρία⁶⁴. Το επίθετο, επομένως, «εμπειρική», με την κοινωνιολογική έννοια, χαρακτηρίζει ό,τι προέρχεται από πειράματα, μετρήσεις, συγκρίσεις, αναλύσεις κλπ. επιστημονικά σχεδιασμένες και τεκμηριωμένες. Κατά συνέπεια, δεν πρέπει να συγχέεται με τη συνηθισμένη σημασία του επιθέτου που χρησιμοποιείται συνήθως για πρόσωπα που εφαρμόζουν μεθόδους αντιμετώπισης καταστάσεων χωρίς να έχουν επιστημονική κατάρτιση αλλά που στηρίζονται σε καθαρά πρακτικές γνώσεις και εμπειρίες (λ.χ. εμπειρική μαία του παλιού καιρού)⁶⁵.

Η εμπειρική εγκληματολογία διαφέρει από την εφαρμοσμένη εγκληματολογία ή έρευνα (Praxisforschung). Στη δεκαετία του 1980 στην Ευρώπη, παρουσιάζεται η έρευνα που είναι προσανατολισμένη στην πράξη και στα τρέχοντα προβλήματα λ.χ. την τρομοκρατία ή την επαναστατικότητα των νέων⁶⁶. Με εφαρμοσμένη εγκληματολογική έρευνα ασχολούνται συνήθως τα ερευνητικά τμήματα των διαφόρων υπουργείων, όπως η [Βρετανική] Διεύθυνση Έρευνας, Ανάπτυξης και Στατιστικής⁶⁷, το [Γαλλικό] Εθνικό Κέντρο Κοινωνιολογικών Ερευνών για το Δίκαιο και τους Ποινικούς Θεσμούς⁶⁸, το

64. Βλ. Ε. Παπανούτσου, *Γνωσιολογία*, Αθήνα 1954, ιδίως σχετικά με τη διένεξη εμπειρισμού (κέντρο βάρους της διαδικασίας της γνώσης βρίσκεται εμπειρία - σε ό,τι αντιλαμβανόμαστε με τις αισθήσεις) και ορθολογισμού (η γνώση προέρχεται από τον αυτοδύναμο λογισμό και τη νόηση). Καθώς και αναφορές στον Παρμενίδη, τον Δημόκριτο, τον Πυθαγόρα κλπ., σ. 140 επ. Πρβλ. R. Gassin, ό.π., σ. 44, και αντί άλλων ελληνικών συμβολών στο θέμα: Χ. Ζαραφονίτου, *Εμπειρική Εγκληματολογία*, Αθήνα 1995.

65. Γ. Μπαμπινιώτη, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Αθήνα 1998, λήμμα: «εμπειρικός», σ. 602.

66. Βλ. σχετικά την κατατοπιστική συλλογή άρθρων στο θέμα: T. Feltes, (Hrsg.), *Kriminologie und Praxisforschung-Probleme*, Erfahrungen und Ergebnisse, Bonn 1988, και ιδίως, σ. 5.

67. Βλ. π.χ. τις συχνές περιοδικές εκδόσεις/φυλλάδια: «Home Office Statistical Bulletin», καθώς και «Findings» (publications_rds@homeoffice.gsi.gov.uk).

68. Βλ. Bulletin d'information: *Questions Pénales* του γνωστού Κέντρου Κοινωνιολογικών Ερευνών αναφορικά με το Δίκαιο και τους Ποινικούς Θεσμούς (Centre de Recherches Sociologiques sur le Droit et les Institutions Pénales -

Ολλανδικό Κέντρο Έρευνας και Τεκμηρίωσης⁶⁹ ή την Ομοσπονδιακή Εγκληματολογική Υπηρεσία της Γερμανίας⁷⁰ (βλ. και παρακάτω 1.5). Πάντως, η διάκριση μεταξύ της θεωρητικής αφενός, και της εμπειρικής και εφαρμοσμένης εγκληματολογίας αφετέρου, είναι ουσιαστική και φαίνεται να έχει τις ρίζες της στη διασύνδεση της εγκληματολογίας με τον κλάδο της κοινωνιολογίας. Αυτή η διασύνδεση είχε ένα διπλό αποτέλεσμα:

- την υιοθέτηση κοινωνιολογικών μεθόδων (α) για τη διερεύνηση εγκληματολογικών «υποθέσεων» (βλ. παρακάτω 2.3.2), και (β) για την ανάπτυξη εγκληματολογικής θεωρίας, και

- τη δημιουργία ενός θεωρητικού εγκληματολογικού υπόβαθρου που θεμελιώθηκε στην κοινωνικο-φιλοσοφική σκέψη και την κοινωνιολογική θεωρία.

Από τα παραπάνω φαίνεται ήδη ότι η διάκριση της εγκληματολογίας σε θεωρητική και εμπειρική είναι μάλλον τεχνητή. Σε όλες τις επιστήμες συμπεριφοράς η «θεωρία» διαπιστώνεται με έρευνα και με εμπειρικά δεδομένα, ενώ οι επανειλημμένα επαληθευόμενες εμπειρικές γνώσεις δημιουργούν «θεωρία». Υπάρχει δηλαδή μία αλληλεξάρτηση θεωρίας και έρευνας.

Ορισμένοι συγγραφείς δεν αντιπαραθέτουν τη θεωρία με την έρευνα, αλλά τη θεωρία με την πράξη και την εφαρμογή. Έτσι γίνεται λόγος για «εφαρμοσμένη εγκληματολογία». Ο όρος όμως αυτός δεν είναι απόλυτα ακριβής, κατά τη γνώμη μου. Υποδηλώνει την καλλιέργεια ενός αυτοτελούς εγκληματολογικού κλάδου⁷¹. Δηλαδή

CESDIP) που υπάγεται στο Εθνικό Κέντρο Επιστημονικής Έρευνας της Γαλλίας (Centre National de Recherches Scientifiques - CNRS).

69. Βλ. εκδόσεις του γνωστού ως WODC (Wetenschappelijk Onderzoek – en Documentatie centrum).

70. Βλ. εκδόσεις του Bundeskriminalamt (π.χ. Organisierte Kriminalität – wie gross ist die Gefahr?, Wiesbaden, 1990), όπως και ερευνητικών κέντρων λ.χ. Max-Planck –Institut: Kriminologische Forschungsberichte aus dem Max-Planck-Institut. Βλ. ιδίως J.-M. Jehle (ed), *Criminological Research and Planning in State and Supranational Institutions*, Wiesbaden 1990.

71. Η ίδια γνώμη υποστηρίζεται από τους: H. E. Allen / P. C. Friday / J. B. Roebuck / E. Sagarin, ό.π., σ. 23.

ενός κλάδου ο οποίος έχει ως μοναδικό αντικείμενο τη χρησιμοποίηση εμπειρικών δεδομένων για την αποτελεσματικότερη πρόληψη των εγκλημάτων ή μεταχείριση των εγκληματιών. Κάτι τέτοιο όμως δεν συμβαίνει. Η χρησιμοποίηση των εγκληματολογικών δεδομένων για το σχεδιασμό της αντεγκληματικής πολιτικής είναι συζητήσιμη, γιατί προσκρούει σε πολλές μεθοδολογικές και άλλες δυσχέρειες (βλ. παρακάτω 2.2).

1.4.4. Γενική και ειδική εγκληματολογία

Η διάκριση σε θεωρητική και εμπειρική εγκληματολογία έχει επιστημολογικές καταβολές⁷² και πρακτική αξία. Αντίθετα, τη διάκριση σε γενική και ειδική εγκληματολογία υπαγορεύει η συστηματοποίηση της μελέτης του συγκεκριμένου γνωστικού αντικειμένου. Έτσι, ο Δασκαλόπουλος, για παράδειγμα, καθορίζει ότι η **γενική εγκληματολογία** ερευνά «τη φύση του εγκλήματος και τους γενικούς παραγωγικούς του όρους, δηλαδή την ανθρώπινη προσωπικότητα, το περιβάλλον και τις μεταξύ τους εγκληματογόνους συναρτήσεις»⁷³. Η ειδική εγκληματολογία, εξάλλου, μελετά «τους επί μέρους εγκληματογόνους όρους» (τα κίνητρα και τα αίτια) του εγκλήματος καθώς και τη φαινομενολογία του»⁷⁴.

Αντίθετα ο Kaiser, πλησιάζοντας περισσότερο το πνεύμα της διάκρισης του Ποινικού Δικαίου, κατατάσσει στο **γενικό μέρος** της εγκληματολογίας τις βασικές έννοιες⁷⁵:

72. Βλ. Ε. Παπανούτσου, ό.π., σ. 140 επ.

73. Ι. Μ. Δασκαλόπουλος, *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, τόμ. 1^{ος}, *Γενική εγκληματολογία*, τεύχος 1^ο, *Η φύσις του εγκλήματος*, Αθήνα 1972, σ. 1. Μία τελείως ιδιόμορφη διάκριση προτείνει ο J. Pinatel. Κατ' αυτόν η **γενική εγκληματολογία** έχει ως σκοπό το συντονισμό, τη σύγκριση και την αξιοποίηση των δεδομένων των διαφόρων «ειδικών» εγκληματολογιών (κοινωνιολογική, ψυχολογική κλπ.). Η δε **κλινική εγκληματολογία** (δεν χρησιμοποιεί τον όρο «ειδική»), είναι εφαρμοσμένη εγκληματολογία με την έννοια ότι προσεγγίζει ατομικές περιπτώσεις εγκληματιών (B. J. Pinatel, *La Criminologie*, Paris 1960, σ. 10-11).

74. Ι. Μ. Δασκαλόπουλου, ό.π., σ. 1.

75. G. Kaiser, ό.π., σ. XI-XVII (περιεχόμενα).

- την έννοια, το αντικείμενο και τον ρόλο της εγκληματολογίας,
- την εξέλιξη και τις διάφορες κατευθύνσεις της εγκληματολογίας στο διεθνή χώρο,

- τις σχέσεις της εγκληματολογίας με άλλους συναφείς κλάδους (Ποινικό Δίκαιο, αντεγκληματική πολιτική, σωφρονιστική, επιστημονική αστυνομική και ανακριτική, κοινωνιολογία του δικαίου, ιατροδικαστική, δικαστική ψυχιατρική, δικαστική ψυχολογία, ψυχανάλυση και ηθολογία),

- τις βασικές εγκληματολογικές έννοιες (έγκλημα, εγκληματία, έλεγχο του εγκλήματος και κυρίως ποινικό κοινωνικό έλεγχο),

τις περιοχές εγκληματολογικού προβληματισμού και έρευνας (θύμα, διαδικασία επιλογής και φιλτραρίσματος, πρόγνωση, κύρωση και μεταχείριση, εγκληματολογική στατιστική, σκοτεινή περιοχή της εγκληματικότητας, αίτια και θεωρίες του εγκλήματος).

Στο **ειδικό μέρος**, πάλι ο Kaiser, αν και δεν κατατάσσει τα εγκλήματα του ειδικού μέρους του Ποινικού Δικαίου, συγκαταλέγει ειδικές εγκληματολογικές κατηγορίες εγκλημάτων: παραβατικότητα ανηλίκων, εγκληματικότητα αλλοδαπών εργατών, εγκληματικότητα βίας, εγκληματικότητα λευκού περιλαιμίου και τροχαία εγκληματικότητα.

Συνεπώς, κατά την κρατούσα άποψη, στο γενικό μέρος της εγκληματολογίας περιλαμβάνονται οι βασικές εγκληματολογικές έννοιες: εγκληματολογία, έγκλημα, εγκληματίας, θύμα, έλεγχος της εγκληματικότητας. Στο δε ειδικό, κατηγορίες εγκληματικότητας: οργανωμένα, οικονομική, γενετήσια, περιβάλλοντος, δραστών τροχαίων, κλπ.)⁷⁶.

1.5. Η ιστορική εξέλιξη της εγκληματολογίας - Προς ένα αυτόνομο διεπιστημονικό κλάδο

Η γενεαλογία της εγκληματολογίας που επιχειρείται στο σημείο αυτό δεν έχει μόνο ιστορικό ενδιαφέρον. Συνδέεται με τις θεματικές, θεωρητικές και μεθοδολογικές επιλογές ορισμένων εγκληματολόγων

76. G. Kaiser, ό.π., σ. 693 επ.

καθώς και με την κριτική αξιολόγηση αντιλήψεων και ερευνητικών δεδομένων. Ο τρόπος προσέγγισης της εξέλιξης ή μετεξέλιξης του εγκληματολογικού κλάδου στο παρόν τμήμα αποσυνδέεται πάντως από τις θεωρίες ή τις σχολές για το έγκλημα και την ποινή και γενικά τη μεταχείριση των εγκληματιών. Τα θέματα αυτά αποτελούν το περιεχόμενο του τρίτου κεφαλαίου που αναφέρεται στη θεωρητική εγκληματολογία. Εδώ απλώς επιχειρείται μία χρονολογική κατάταξη των προδρόμων, ιδρυτών και συνεχιστών του ευρύτερου εγκληματολογικού κλάδου.

Η συνοπτική και προσεκτική αυτή προσέγγιση του θέματος, που επιχειρούμε, οφείλεται ενδεχομένως και σε ορισμένες σχετικές απόψεις του Garland. «Η ιστορία της εγκληματολογίας», προειδοποιεί, «έχει μετατραπεί στην ιστορία του οτιδήποτε έχει λεχθεί ή συλλογιστεί κανείς ή έχει κάποιος πράξει για τους παραβάτες των νόμων» και επισημαίνει ότι «οι διασυνδέσεις μεταξύ αυτού του άμορφου παρελθόντος και του παρόντος παραμένουν ασαφείς». Και παρακάτω τονίζει: «Ο μύθος μιας αναδυόμενης εγκληματολογίας, η οποία προχωρεί από το αρχαίο σφάλμα στη σύγχρονη αλήθεια συντελεί ελάχιστα στην κατανόηση του παρελθόντος ή του παρόντος»⁷⁷. Άλλωστε, συνεχίζει «η εγκληματολογία έχει ένα μακρύ παρελθόν αλλά μία σύντομη ιστορία»⁷⁸.

Από την άλλη πλευρά ο Kaiser ξεκαθαρίζει το τοπίο κατατάσσοντας κάθε αναφορά σε παραβάσεις κανόνων γραπτών ή εθιμικών και κάθε συζήτηση για την πρόληψη παραβάσεων νόμων στις απαρχές της **εγκληματολογικής σκέψης** διακρίνοντάς την από την **εγκληματολογική επιστήμη**⁷⁹. Έτσι, ο Κώδικας του Χαμουραμπί⁸⁰

77. D. Garland, *Of Crimes and Criminals: The Development of Criminology in Britain*, στο: M. Maguire / R. Morgan / R. Reiner (eds.) *The Oxford Handbook of Criminology*, Oxford/New York etc., 1994, 17 επ., και ιδίως σ. 23 και 24, όπου επιχειρηματολογεί εναντίον της «δια μέσου των αιώνων ιστορίας της εγκληματολογίας».

78. D. Garland, ό.π., σ. 27.

79. G. Kaiser, ό.π., σ.108.

ή ορισμένα κείμενα αρχαίων ελλήνων κλασικών μπορούν ίσως να χαρακτηριστούν ως πρόδρομοι της εγκληματολογίας ή απλώς ως εγκληματολογική σκέψη⁸¹, όχι όμως ως απαρχή της εγκληματολογικής επιστήμης.

Μεταξύ των συγγραφέων του 16^{ου} αιώνα, αξίζει να αναφερθεί ο άγγλος ουτοπιστής T. Moore ή Morus (1478-1535) που ασχολείται με την καταγωγή της κλοπής και με την κριτική του αγγλικού ποινικού δικαίου⁸². Ως προ-εγκληματολόγος χαρακτηρίζεται και ο ιταλός J. Baptiste della Porta (1535-1615)⁸³, ο οποίος προσπάθησε περί τα τέλη του 16^{ου} αιώνα να εντοπίσει είδη και τύπους παραβατών των νόμων προβαίνοντας σε ανατομικές έρευνες εγκληματιών και προσεγγίζοντας έτσι τη «φυσιογνωμική»⁸⁴.

Η γαλλική διανόηση του 17^{ου} αιώνα και κυρίως ο μαρκήσιος de Montesquieu στις «Περσικές Επιστολές» (1721) θέτει θέματα αντεγκληματικής πολιτικής. Με την απονομή της ποινικής δικαιοσύνης ασχολείται ο de Pitaval, στο βιβλίο του για τις διάσημες και ενδιαφέρουσες ποινικές δίκες (1734)⁸⁵.

Με ορισμένα από τα εγκληματολογικά αυτά θέματα ασχολούνται επίσης στην Ευρώπη: ο Ιταλός Cesare Beccaria (1735-1795)

80. Για τον I. Drapkin, (*Criminology: Intellectual History*, S. E. Kadish, ed., *Encyclopedia of Crime and Justice*, v. 2, New York 1983, σ. 546-556) ο Κώδικας αυτός αποτελεί τον πρόδρομο της σύγχρονης εγκληματολογίας.

81. Ο R. Gassin κάνει λόγο για φιλοσοφικές εικασίες (*speculations philosophiques*), R. Gassin, ό.π., σ. 152.

82. Morus, *Utopia*, 1516, όπως αναφέρεται από G.Kaiser, ό.π., σ. 111.

83. Della Porta, *De humana physiognomia*, 1586, όπως αναφέρεται από G. Kaiser, ό.π., σ. 111. Πρβλ. R. Cassin, ό.π., σ. 155, όπου ως έτος έκδοσης αναφέρεται το 1640.

84. S. Schafer, *Theories in Criminology*, New York 1969, αλλά και Γ. Α. Πανούση, *Φυσιογνωμική, (μία σύγχρονη εγκληματολογική προσέγγιση)*, Αθήνα-Κομοτηνή 1988.

85. G. Kaiser, ό.π., σ. 111.

στο κλασικό του έργο: *Dei delitti e delle pene* (1764), και ο Γερμανός von Feuerbach (1808)⁸⁶.

Περίπου την ίδια εποχή στη Μεγάλη Βρετανία τίθενται ζητήματα σχετικά με τις ποινικές κυρώσεις. Ο Jeremy Bentham (1748-1832) τοποθετεί, μεταξύ άλλων, σε ωφελμιστικό πλαίσιο τον ποινικό εκφοβισμό καθώς αντιμετωπίζει τις σχέσεις προσωπικής ηθικής και ποινικής νομοθεσίας⁸⁷. Πλησιέστερα στη σημερινή ωστόσο θεώρηση της εγκληματολογίας φαίνεται να κινούνται οι Henry Fielding με κείμενα του 1751 και ο κοινοβουλευτικός Patrick Colquhoun με δημοσιεύσεις του 1797, 1800, 1806 και 1814. Οι παραπάνω μελετητές χρησιμοποιούν εμπειρικά δεδομένα για θέματα που αφορούν λ.χ. τις ληστείες, τη σχέση φτώχειας και εγκλήματος ή την αύξηση της παραβατικότητας των νέων⁸⁸.

Περί τα τέλη του 18^{ου} αιώνα στην Ευρώπη επανέρχεται ξανά στο προσκήνιο η «φυσιογνωμική» με τον Γάλλο J. K. Lavater (1776) και η «φρενολογία» (κάθε σωματική και νοητική λειτουργία εδράζει σε μία ξεχωριστή περιοχή του εγκεφάλου επηρεάζοντας και το σχήμα του κρανίου) με τους F. J. Gall (1759-1828) και G. Spurzheim⁸⁹.

Την ίδια εποχή στις ΗΠΑ ο John Howard και ο Benjamin Rush περνούν σε άλλους προβληματισμούς: στα θέματα των φυλακών και γενικότερα των ιδρυματικών θεσμών⁹⁰.

Στον 19^ο αιώνα φαίνεται να τελειώνει η πρωτοεγκληματολογική περίοδος και να αποκτά η εγκληματολογία, όνομα, επιστημονική οντότητα και, σταδιακά, αυτονομία.

86. v. Feuerbach A., *Merkwürdige Kriminalrechtsfälle*, Giessen 1808, και αργότερα με το έργο του: *Aktenmäßige Darstellung merkwürdiger Verbrechen*, Giessen 1828.

87. J. Bentham, *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*, 1780, όπως αναφέρεται από G. Kaiser, ό.π., σ. 111.

88. D. Garland, ό.π., σ. 3.

89. L. Radzinowicz / R. Hood, *The Emergence of Penal Policy, Clarendon paperbacks*, Oxford 1990, σ. 5, αλλά και R. Gassin, ό.π., σ. 156.

90. J. Howard, *The State of Prisons in England and Wales with Preliminary Observations and an Account of some Foreign Prisons*, 1777, και P. Rush, *An Inquiry into the Effects of Public Punishments*, 1787, όπως αναφέρονται από G. Kaiser, ό.π., σ. 111.

Στην Ιταλία στα μέσα του 19^{ου} αιώνα με τον Lombroso (1835-1909) τίθενται οι βάσεις της ιταλικής θετικής σχολής⁹¹ και ειδικότερα της εγκληματολογικής ανθρωπολογίας (εμπειρική προσέγγιση του εγκληματία με μεθόδους ανθρωπομετρικές, βιολογικές, ιατρικές και ψυχολογικές)⁹².

Αργότερα ο Garofalo (1852-1934) και ο Ferri (1856-1929) εμπλουτίζουν τη σχολή με την **εγκληματολογική κοινωνιολογία** (μέθοδος μελέτης του εγκλήματος, του εγκληματία και του περιβάλλοντος με τη βοήθεια της επιστήμης του ανθρώπου και της κοινωνίας)⁹³. Ο Garofalo μάλιστα το 1885 εκδίδει μία μονογραφία την οποία τιτλοφορεί «Εγκληματολογία» (Criminologia). Ωστόσο η πατρότητα του όρου «εγκληματολογία» αποδίδεται σε έναν Γάλλο: στον ανθρωπολόγο Topinard, ο οποίος είχε ήδη χρησιμοποιήσει τον όρο πριν από μία πενταετία περίπου (1879)⁹⁴.

Στο τέλος του 19^{ου} αιώνα ο Lacassagne (1843-1924) ιδρύει στην Lyon –γι' αυτό γίνεται συχνά λόγος για σχολή της Lyon– τα «Αρχεία της Εγκληματολογικής Ανθρωπολογίας». Επιστημονικά όμως ο Lacassagne βρίσκεται πλησιέστερα στην (εγκληματολογική) κοινωνιολογία, μαζί με τους συμπατριώτες του E. Durkheim (1858-1917) και G. Tarde (1843-1904), παρά στην ανθρωπολογική κατεύθυνση. Το μωσαϊκό των διαφορετικών επιστημονικών κατευθύνσεων συμπληρώνεται με την **εγκληματολογική εθνογραφία**, δηλαδή την περιγραφική μελέτη των (πρωτόγονων) ανθρώπινων κοινωνιών⁹⁵.

91. Για την έννοια της «σχολής» και τις διακρίσεις των σχολών, βλ. παρακάτω 3.3.4.

92. Στην πραγματικότητα ο Αυστριακός Gall (1758-1828) με τη μελέτη της «φρενολογίας» και αργότερα ο Γάλλος γιατρός Broca (1824-1880) είχαν προετοιμάσει το δρόμο για τον Lombroso. Η παράδοση της εγκληματολογικής ανθρωπολογίας συνεχίστηκε μέχρι πρόσφατα στην Ιταλία από τον Di Tullio, βλ. και παραπάνω 1.4.

93. E. Ferri, ό.π., σ. 40. Βλ. και παραπάνω 1.4.

94. J. Léauté, ό.π., σ. 12.

95. R. Gassin, ό.π., σ. 33, όπου και βιβλιογραφία. Βλ. περισσότερα παρακάτω 2.3.3.6.

Οι μελετητές της εγκληματολογίας τοποθετούν άλλοτε μαζί την εγκληματολογική κοινωνιολογία και άλλοτε χώρια την **εγκληματολογική γεωγραφία** (μελέτη γεωγραφικής κατανομής της εγκληματικότητας), την οποία άρχισε να διερευνά ο Βέλγος Quételet (1796-1874).

Στενά συνδεδεμένη με την εγκληματολογική κοινωνιολογία είναι και η **εγκληματολογική στατιστική** (χωροχρονικές, ποσοτικές, ποιοτικές και άλλες μετρήσεις της εγκληματικότητας) με την οποία καταρχήν ασχολήθηκε ο Γάλλος Guerry (1802-1866).

Από την άλλη πλευρά, οι γερμανόφωνοι επιστήμονες προσανατολίζονται μάλλον προς την ανθρωπολογική-βιολογική, νομική και ψυχολογική κατεύθυνση. Το 1898 ο Αυστριακός Gross άρχισε να δημοσιεύει σχετικές μελέτες στο «Αρχείο Εγκληματολογικής Ανθρωπολογίας και Επιστημονικής Αστυνομικής» (Archiv für Kriminalanthropologie und Kriminalistik) και από το 1904 ο Γερμανός Aschaffenburg άρχισε να εκδίδει το «Μηνιαίο Δελτίο Εγκληματολογικής Ψυχολογίας και Μεταρρύθμισης του Ποινικού Δικαίου» (Monatsschrift für Kriminalpsychologie und Strafrechtsreform)⁹⁶.

Στην Ιταλία καλλιεργήθηκε και καλλιεργείται, όπως αναφέρθηκε (1.4) η ανθρωπολογική-ψυχιατρική κατεύθυνση.

Στον 20^ο αιώνα και κυρίως στις αγγλοσαξονικές χώρες παρατηρείται μία τάση **κοινωνιολογικού** και **ενωτικού**, θα λέγαμε, προσανατολισμού της εγκληματολογίας. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι η εγκληματολογία διδάσκεται στις χώρες αυτές κυρίως σε κοινωνιολογικά Τμήματα Πανεπιστημίων. Επίσης τα αγγλικά και αμερικανικά συγγράμματα εγκληματολογίας αναφέρονται λιγότερο στην ανθρωπολογική-βιολογική ή την ψυχολογική-ψυχιατρική κατεύθυνση και περισσότερο στην κοινωνιολογική.

Αν η εγκληματολογία και οι πρωτο-εγκληματολογικές αναφορές συνδέθηκαν στην Ευρώπη με πολλές επιστήμες (βιολογία, ψυχολο-

96. Το περιοδικό αυτό εξακολουθεί να κυκλοφορεί αλλά με καινούριο τίτλο. Η «εγκληματολογική ψυχολογία» (Kriminal psychologie) μετατράπηκε σε «εγκληματολογία» (Kriminologie).

γία, ιστορία, δίκαιο, στατιστική, και κοινωνιολογία)⁹⁷, στην αυγή του 21^{ου} αιώνα αλλά και νωρίτερα⁹⁸ η «εγκληματολογία, αναμφίβολα, καθίσταται πλέον μία διακριτή, διεπιστημονική, εμπειρική επιστήμη»⁹⁹. Άλλοι έχουν την άποψη ότι πρόκειται για μία «σύνθετη, εκλεκτική, πολυεπιστημονική δραστηριότητα»¹⁰⁰ ή για «ένα πεδίο μελέτης αποκρυσταλλωμένο και θεσμοθετημένο» τουλάχιστον στις ΗΠΑ¹⁰¹. Έτσι, δίνονται απαντήσεις σε δύο βασικά ερωτήματα: Το πρώτο: «Είναι η εγκληματολογία επιστήμη;» Και το δεύτερο: «Είναι η εγκληματολογία αυτόνομος επιστημονικός κλάδος;»

Στο πρώτο ερώτημα είχαν ήδη απαντήσει αρνητικά από το 1933 οι Michael και Adler¹⁰² με την καταλυτική κριτική τους για τις επιστημονικές βάσεις της εγκληματολογίας, τις οποίες συνέδεαν με την τότε ανυπαρξία εμπειρικής έρευνας στην ψυχολογία και την κοινωνιολογία. Αρνητική απάντηση είχε δώσει αργότερα και ο αμερικανός εγκληματολόγος Sutherland¹⁰³, ενώ το 1950 είχε λεχθεί χαρακτηριστικά από τον Thorsten Sellin ότι οι εγκληματολόγοι είναι «βασιλιάδες χωρίς πατρίδα», αφού δεν είναι τίποτα άλλο παρά κοινωνιολόγοι, ψυχίατροι, νομικοί κ.ο.κ. που φέρουν τον τίτλο ευγενείας: «εγκληματολόγοι». Ο Van Bemmelen, ωστόσο, διατύπωσε τελείως αντίθετες απόψεις. Κατά τη γνώμη του (α) κανένας επιστημονικός

97. I. Haen Marshall, ό.π., σ. 242, όπου τονίζεται ότι ο θεωρητικός προσανατολισμός της εγκληματολογίας στις ΗΠΑ υπήρξε κοινωνιολογικός και ότι πηγή έμπνευσης των εγκληματολόγων ήταν η Κοινωνιολογία.

98. Κατά τον D. Garland (ό.π., σ. 17) από τα μέσα του 20^{ου} αιώνα η εγκληματολογία απέκτησε μία ξεχωριστή ταυτότητα με τα περιοδικά της, τις επιστημονικές / επαγγελματικές της ενώσεις, τις καθηγεσίες και τα διάφορα εγκληματολογικά ινστιτούτα.

99. H. J. Schneider, *Kriminologie*, Berlin/New York 1987, σ. 1.

100. D. Garland, ό.π., σ. 26.

101. I. Haen Marshall, ό.π., σ. 240-241.

102. Όπως αναφέρεται στον H. Mannheim, στο κλασικό δίτομο έργο: *Comparative Criminology, A Textbook*, v. 1, London 1965, σ. 20.

103. Βλ. το επίσης κλασικό έργο των E. H. Sutherland / D. R. Cressey, *Criminology*, Philadelphia/New York/Toronto 1974, σ. 3-4, όπου αποφεύγεται συστηματικά η χρήση του όρου «επιστήμη», ενώ γίνεται λόγος για «σύνολο γνώσεων» ή για κλάδο ή πεδίο (field) στο οποίο «η οργανωμένη και κριτική σκέψη είναι ιδιαίτερα δυσχερής αλλά παραδόξως και αναγκαία» (σ. 3).

κλάδος δεν μπορεί πλέον να καρποφορήσει χωρίς τη βοήθεια των άλλων επιστημών και (β) η εγκληματολογία έχει έναν αληθινό βασιλιά, τον δικαστή, ο οποίος αποφαίνεται σε κάθε ατομική περίπτωση¹⁰⁴. Ο δε Άγγλος εγκληματολόγος Stan Cohen σημειώνει σχετικά με τη διεπιστημονικότητα της εγκληματολογίας: «...κάπως σαν παράσιτο, η εγκληματολογία προσκολλήθηκε σε ορισμένους κλάδους (ιδιαίτερα στο δίκαιο, την ψυχολογία, την ψυχιατρική, και την κοινωνιολογία) και άντλησε από αυτούς μεθόδους, θεωρίες, και ακαδημαϊκή αξιοπιστία»¹⁰⁵.

Με την αύξηση και την ποιοτική αναβάθμιση των εγκληματολογικών ερευνών αλλά και με τις δυνατότητες που πρόσφερε η πληροφορική για την ταχύτατη επεξεργασία μεγάλων δειγμάτων και πολλών μεταβλητών καθώς και τη χρησιμοποίηση της μετα-ανάλυσης (βλ. παρακάτω 2.3.2.1.2.) ο επιστημονικός χαρακτήρας της εγκληματολογίας παγιώνεται.

Παράλληλα, η αυτονομία της εγκληματολογίας ισχυροποιείται καθώς πληθαίνουν τα πανεπιστημιακά ιδρύματα που διδάσκουν το μάθημα της εγκληματολογίας είτε στο πλαίσιο των νομικών σχολών είτε της κοινωνιολογίας, της κοινωνικής διοίκησης ή κοινωνικής εργασίας, της μελέτης του συστήματος της ποινικής δικαιοσύνης κλπ. Επίσης, η εγκληματολογική επιστήμη καλλιεργείται από τα τέλη του 20^{ου} αιώνα σε μεταπτυχιακό επίπεδο ως τομέας εξειδίκευσης τόσο σε ευρωπαϊκό επίπεδο όσο και σε πανεπιστήμια των ΗΠΑ, του Καναδά και της Αυστραλίας – για να αναφερθούμε κυρίως σε ηπείρους, όπου ανθεί η εγκληματολογική έρευνα και θεωρία.

Ένα άλλο γεγονός που συνηγορεί για την ύπαρξη και αυτονομία του εγκληματολογικού κλάδου είναι η λειτουργία επιστημονικών ενώσεων, όπως η Διεθνής Εταιρία Εγκληματολογίας (International Society of Criminology) και η Ευρωπαϊκή Εταιρία Εγκληματολογίας (European Society of Criminology). Αντίστοιχες επιστημονικές εταιρίες έχουν συσταθεί σε όλες σχεδόν τις χώρες της Κεντρικής και

104. Όπως αναφέρεται από τον H. Mannheim, ό.π., σ. 18.

105. S. Cohen, *Against Criminology*, New Brunswick, New Jersey 1988, σ. 2.

Ανατολικής Ευρώπης, όπως η Βρετανική Εταιρία Εγκληματολογίας (British Society of Criminology), ο Γαλλικός Σύνδεσμος Εγκληματολογίας (Association Française de Criminologie) κλπ. Οι επιστημονικές αυτές εταιρίες εκδίδουν αξιόλογα επιστημονικά περιοδικά: λ.χ. British Journal of Criminology, European Journal of Criminology (από 1.1.2004) κλπ. (Σχετικά με την Ελλάδα, βλ. παραπάνω 1.5.1).

Μία επιπρόσθετη απόδειξη της αυτονομίας του εγκληματολογικού κλάδου αλλά και της αναγνώρισής του αποτελεί η αναφορά της σχετικής ειδικότητας σε επίσημα κείμενα ή νομοθετήματα. Λ.χ. στην απόφαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου με την οποία ιδρύεται το «Ευρωπαϊκό Δίκτυο Πρόληψης της Εγκληματικότητας» γίνεται ρητή μνεία των εγκληματολόγων¹⁰⁶.

Από την άλλη πλευρά το κύρος του εγκληματολογικού κλάδου και η αυτονομία του ενισχύεται με τις ετήσιες ειδικές συνόδους των Ηνωμένων Εθνών για την Πρόληψη της Εγκληματικότητας και τη Μεταχείριση των Δραστών καθώς και, σε ευρωπαϊκό επίπεδο, με τις πρωτοβουλίες του συνδεδεμένου με τον ΟΗΕ Ινστιτούτου για την Πρόληψη και τον Έλεγχο της Εγκληματικότητας που εδρεύει στο Ελσίνκι (του γνωστού ως HEUNI)¹⁰⁷. Η ευρωπαϊκή εγκληματολογία ισχυροποιείται μέσω του Συμβουλίου της Ευρώπης, ιδίως μέσω του Τμήματος Ποινικών Υποθέσεων καθώς και τις δραστηριότητες του Επταμελούς Επιστημονικού Εγκληματολογικού Συμβουλίου, αλλά

106. European Union Gazette 2001/427/JHA.

107. Βλ. λ.χ. τις εκδόσεις του που αναφέρονται (α) στις έρευνες θυματοποίησης του ΟΗΕ: HEUNI K. Kangasrunta et al., (eds.), *Profiles of Criminal Justice Systems in Europe and North America 1990-1994*, Helsinki, 1999, και (β) στα Ευρωπαϊκά Colloquia που ορισμένες φορές προετοιμάζουν και θέσεις για το Συνέδριο του ΟΗΕ για την Πρόληψη της Εγκληματικότητας και τη Μεταχείριση των Δραστών. (Βλ. ιδίως M. Joutsen (ed.) *Five Issues in European Criminal Justice: Corruption, Women in the criminal Justice System etc.* Heuni, 1999, ιδίως σ. 1-2. Τέλος, βλ. την ετήσια δημοσίευση των πεπραγμένων, όπως π.χ. HEUNI, *Organization and Activities 2001*, Helsinki 2002, στο οποίο, μεταξύ άλλων, αναφέρεται ο εορτασμός της επετείου 20 ετών λειτουργίας του HEUNI, οι μελέτες που αφορούσαν το οργανωμένο έγκλημα και τη βία σε βάρος γυναικών, καθώς και την Έκτη Κοινωνική Έρευνα του ΟΗΕ σχετικά με τις τάσεις της εγκληματικότητας και τις λειτουργίες των συστημάτων ποινικής δικαιοσύνης.

και γενικά την πολυσχιδή προσφορά του Συμβουλίου (λ.χ. τις διάφορες συμβάσεις και συστάσεις για την πρόληψη και καταπολέμηση της εγκληματικότητας, τα Συνέδρια, κλπ.)¹⁰⁸.

Μία τελευταία και σημαντική ένδειξη του κύρους με το οποίο περιβάλλεται στα τέλη του 20^{ου} και τις αρχές του 21^{ου} αιώνα η εγκληματολογική επιστήμη είναι η ανάπτυξη εγκληματολογικών ερευνητικών κέντρων στους κόλπους διαφόρων υπουργείων ή κρατικών ερευνητικών οργανισμών, όπως ήδη επισημάνθηκε παραπάνω (1.4.3). Για παράδειγμα: Στη Μεγάλη Βρετανία το Υπουργείο Εσωτερικών (Home Office) εκπονεί σημαντικές εγκληματολογικές έρευνες και εκδίδει σχετικά ενημερωτικά έντυπα¹⁰⁹. Αξιόλογη είναι και η προσφορά στην ευρωπαϊκή εγκληματολογική επιστήμη του Υπουργείου Δικαιοσύνης της Ολλανδίας και ειδικότερα του Κέντρου Έρευνας και Πληροφόρησης (WODC). Αξιοζήλευτη είναι η υψηλού επιπέδου επιστημονική και εκδοτική δραστηριότητα του Ολλανδικού αυτού Υπουργείου, το οποίο, εκτός των άλλων του εκδόσεων σε ολλανδική ή αγγλική γλώσσα εκδίδει σε συνεργασία με γνωστό οίκο και το περιοδικό «European Journal of Crime Policy and Research»¹¹⁰. Από τις αναφορές αυτές δεν μπορεί να παραληφθεί η συμβολή στην εγκληματολογική επιστήμη του Γερμανικού Ομοσπονδιακού Υπουργείου Δικαιοσύνης και της Εγκληματολογικής

108. Αντί άλλων βλ. www.coe.org και www.coe.int καθώς και σχετικά με πληροφορίες για τις εκδόσεις του Συμβουλίου: information.point@coe.fr αλλά και <http://book.coe.fr>

109. Βλ. π.χ. Home Office: *Home Office Statistical Bulletin* το οποίο καλύπτει την ετήσια έρευνα για την εγκληματικότητα (British crime survey - BCS) ή έρευνα θυματοποίησης, αστυνομικά θέματα (π.χ. έλεγχοι για χρήση οινόπνευματος), δικαστηριακές πρακτικές και στατιστικές φυλακών. Παράλληλα εκδίδει σε περίληψη αποτελέσματα ερευνών που εκπονούνται από το Υπουργείο Εσωτερικών με τον τίτλο *[Research] Findings*, αλλά και ετήσιες διεθνείς στατιστικές εγκληματικότητας (βλ. σχετικά www.homeoffice.gov.uk/rds/rfpubs)

110. Βλ. π.χ. Huiselijk geweld (domestic violence), 1997, σ. 19-22, όπου αναφέρονται δεδομένα μιας έρευνας ενδο-οικογενειακής βίας σε 1.000 περίπου άτομα 18-70 ετών ή την αγγλική έκδοση που αναφέρεται στον έλεγχο της εγκληματικότητας *Legal infrastructure of the Netherlands in International Perspective – Crime Control*, 2000.

Υπηρεσίας¹¹¹, και στη Γαλλία του ίδιου Υπουργείου, το οποίο εκδίδει και δελτίο εγκληματολογικών ερευνητικών δεδομένων¹¹². Στην Ελλάδα, το αντίστοιχο Υπουργείο έχει, μεταξύ των δημοσιεύσεων που παρουσιάζουν κάποιο εγκληματολογικό ενδιαφέρον, «Πεπραγμένα»¹¹³. Πάντως, το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών έχει καλλιεργήσει και την εγκληματολογική έρευνα προωθώντας επίσης σχετικές δημοσιεύσεις¹¹⁴.

Ως κατακλείδα στη σχετική συζήτηση θα πρέπει να αναφέρουμε ότι η διεπιστημονικότητα της εγκληματολογίας δεν καταλύει την αυτονομία της αλλά την εμπλουτίζει. Οι M. Wolfgang και F. Feracutti έχουν διατυπώσει την ορθή άποψη ότι η εγκληματολογία είναι όντως μία ξεχωριστή επιστήμη, η οποία έχει ενσωματώσει γνώση από πολλούς κλάδους συγκεντρώνοντας ερευνητικά δεδο-

111. Βλ. π.χ. την έκδοση που αφορά τη συνδιαλλαγή δράστη-θύματος Bundesministerium der Justiz, (Hrsg.), *Täter-Opfer Ausgleich*, Bonn 1991 ή το οργανωμένο έγκλημα: Bundeskriminalamt, (Hrsg.), *Lagebild organisierte Kriminalität*, Bundesrepublik Deutschland 1995, Wiesbaden 1996.

112. Βλ. π.χ. τις εκδόσεις του Υπουργείου Δικαιοσύνης: Ministère de la Justice, και ιδίως του Ερευνητικού Κέντρου Κοινωνιολογίας του Δικαίου και Ποινικών Θεσμών: CESDIP (Centre de Recherches Sociologiques sur le Droit et les Institutions Pénales, με τον τίτλο: Questions Pénales, λ.χ. το 1999 κυκλοφόρησε το δελτίο που αναφέρεται στη μουσική ραπ και την αναπαράσταση της γαλλικής κοινωνίας ως μιας κοινωνίας με οικονομική διαφθορά, μιας κοινωνίας άδικης και καταπιεστικής, με αστυνομική καταστολή και άδικη δικαιοσύνη κλπ. (*Le Rap et l'image de la société française chez les jeunes des cités*. Mars, 1999, XI.2. Για τις εκδόσεις 2002 – 1978 βλ. www.cesdip.msh-paris.fr Βλ. επίσης τα βιβλία της Διεύθυνσης Σωφρονιστικής Διοίκησης, όπως αυτή που αφορά την έρευνα για τις αντιλήψεις των γάλλων σχετικά με τη φυλακή: Ministère de la Justice, *A l'ombre du savoir - Connaissances et représentations des Français sur la prison*, Travaux et Documents N° 52.

113. Βλ. π.χ. Ελληνική Δημοκρατία, Υπουργείο Δικαιοσύνης, «*Τα Πεπραγμένα 1996-1998*», Ιανουάριος 1999, ιδίως σ. 53-94.

114. Βλ. π.χ. Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, «*Εγκληματίες και θύματα στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα*», Αφιέρωμα στη μνήμη Η. Δασκαλάκη (επιμ. Η. Δασκαλάκη κ.ά.), Αθήνα 2000. Για περισσότερα, σχετικά με την Ελλάδα, βλ. παρακάτω 1.5.1.

μένα και θεωρητικές κατασκευές που χρησιμοποιούν επιστημονική μέθοδο¹¹⁵.

Από όλα τα παραπάνω καθίσταται φανερό ότι οι σχέσεις της εγκληματολογίας με τις κοινωνικές και νομικές επιστήμες είναι υπαρκτές και εμφανείς. Ωστόσο, το γνωστικό αντικείμενο του εγκληματολογικού κλάδου είναι διακριτό και αναμφισβήτητα καλύπτει κατά αποκλειστικότητα, ιδίως: α) την κατανόηση του εγκληματικού φαινομένου, β) την ποσοτική και ποιοτική μελέτη της εγκληματικότητας, γ) την αναζήτηση των παραγόντων που οδηγούν σε εγκληματική συμπεριφορά, δ) την καταγραφή αποτελεσματικών στρατηγικών και γνώσεων πρόληψης της εγκληματικότητας και μεταχείρισης των εγκληματιών, και ε) τις προτάσεις στο πεδίο της αντεγκληματικής πολιτικής¹¹⁶.

1.5.1. Η εξέλιξη της εγκληματολογίας στην Ελλάδα

Αν η καλλιέργεια ενός επιστημονικού κλάδου σηματοδοτείται από την εκδοτική δραστηριότητα στον κλάδο αυτό, τότε η επιστημονική ενασχόληση με την εγκληματολογία, με την ευρεία της έννοια, αρχίζει στην Ελλάδα το 1883, με την έκδοση του βιβλίου του Μ. Φρουδάκη «Τα αίτια της μονομαχίας και της αυτοκτονίας». Βέβαια το πεδίο μελέτης του συγκεκριμένου συγγραφέα ήταν περιορισμένο και ειδικό, πάντως είδε το φως της δημοσιότητας, περίπου την ίδια εποχή που ο γάλλος ανθρωπολόγος Torinard ανέπτυξε τις απόψεις του για το νέο αυτό γνωστικό κλάδο (1879). Σχεδόν δέκα χρόνια αργότερα (1892) δημοσιεύθηκε το έργο του Λ. Νάκου «Εγκληματολογική μελέτη δεκαοκτώ εγκληματικών φυσιογνωμιών»¹¹⁷.

115. Όπως αναφέρεται στον τόμο: L. J. Siegel, *Criminology - Theories, Patterns, and Typologies*, 4th ed., St. Paul/New York, etc. 1992, σ. 7.

116. Πρβλ. G. Picca, ό.π., σ. 12-13.

117. Και τα δύο βιβλία αναφέρονται στην έκδοση του Κέντρου Εγκληματολογικών Ερευνών, *Βιβλιογραφία Εγκληματολογικών και Ποινικών μελετών στην Ελλάδα (1830-1964)*, του Σ. Αναγνωστάκη, Αθήνα 1964, σ. 46 και 48.

Από την άλλη πλευρά, μία σειρά από μεταφράσεις σημαντικών έργων παρουσιάστηκε στο ελληνικό επιστημονικό αναγνωστικό κοινό στο πρώτο τέταρτο του 20^{ου} αιώνα. Ανάμεσά τους το έργο του Beccaria (1738-1794) «Περί αδικημάτων και ποινών», που μεταφράστηκε από τον Αδαμάντιο Κοραή¹¹⁸, καθώς και έργα των Lombroso (1835-1909)¹¹⁹ και Ferri (1856-1929)¹²⁰. Κατά την ίδια περίοδο, τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό, έλληνες συνέγραψαν περισσότερα από είκοσι βιβλία και διπλάσιο αριθμό άρθρων εγκληματολογικού περιεχομένου.

Των εγκληματολογικών, με στενή έννοια, εκδόσεων προηγήθηκαν έργα σωφρονιστικής, όπως η μελέτη του Γ. Γκρανγκούλη για το σωφρονιστικό σύστημα που εκδόθηκε στην Κέρκυρα σε ιταλική γλώσσα το 1847. Πριν από το 1900 περισσότερα από δώδεκα βιβλία και ακόμη πιο πολλά άρθρα σωφρονιστικής / ποινολογίας είδαν το φως της δημοσιότητας¹²¹.

Παρά την πολλά υποσχόμενη και έγκαιρη εμφάνιση εγκληματολογικών μελετών στην Ελλάδα η καθιέρωση της εγκληματολογίας ως επιστημονικού κλάδου με διδασκαλία σχετικών μαθημάτων σε πανεπιστημιακό επίπεδο και με ειδικά εκπαιδευμένους εγκληματολόγους, με συστηματική δραστηριότητα στις εγκληματολογικές έρευνες καθυστέρησε¹²². Το 1930 άρχισε η διδασκαλία του μαθήματος της εγκληματολογίας στην Ελλάδα στο Εθνικό και Καποδιστρια-

118. Η μετάφραση αυτή επανεκδόθηκε από τη Νομική Βιβλιοθήκη, το έτος 1988 με προλογικό σημείωμα Ν. Ε. Κουράκη.

119. Το κλασικό έργο του Λομπρόζο, «Ο εγκληματίας άνθρωπος» μετέφρασε πρώτος ο Μπ. Αννινός, εκδ. Φέξη 1911.

120. Βλ. τη μετάφραση Β. Ν. Δουρδούμα: Ε. Ferri, *Κοινωνιολογία του εγκλήματος και του εγκληματίου*, Αθήναι 1925.

121. Κέντρο Εγκληματολογικών Ερευνών, *Βιβλιογραφία Εγκληματολογικών και Ποινικών Μελετών στην Ελλάδα (1830-1964)*, ό.π., σ. 71. Σχετικά με μελέτες που αφορούν τις φυλακές και εκδόθηκαν πριν από το 1900, βλ. Σ. Αλεξιάδη, *Σωφρονιστική*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη έκδ. 4^η, 2001, σ. 12, όπου και περιγραφή της διδασκαλίας της Σωφρονιστικής στην Ελλάδα (σ. 10 επ.).

122. Σχετικά με τη διδασκαλία της εγκληματολογίας, βλ. Σ. Αλεξιάδη, *Εγκληματολογία*, ό.π., σ. 29 επ., όπου και βιβλιογραφία, αλλά και στον Κ. Γ. Γαρδίκια, *Εγκληματολογία*, τόμος Α', ό.π., σ. 99 επ.

κό Πανεπιστήμιο της Αθήνας (ΕΚΠΑ), από τον αείμνηστο Κωνσταντίνο Γαρδίκας (1896-1984)¹²³, ο οποίος δύο χρόνια αργότερα εγκαινίασε τη διδασκαλία του μαθήματος αυτού και στην τότε ονομαζόμενη Πάντειο Σχολή Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών. Το 1938 δημιουργήθηκε στο ΕΚΠΑ η έδρα εγκληματολογίας και σωφρονιστικής¹²⁴, την οποία υπηρέτησε ο Γαρδίκας έως το 1968, έτος της λήξης της πανεπιστημιακής του σταδιοδρομίας¹²⁵. Ως καθηγητής ο Γαρδίκας δραστηριοποιήθηκε επίσης π.χ. στις διεθνείς εργασίες για τη δημιουργία της Ιντερπόλ και συνυπέγραψε τη σχετική ιδρυτική πράξη. Ακόμη αναδιοργάνωσε την υπηρεσία εγκληματολογικής σήμανσης, η οποία υπαγόταν τότε στο Υπουργείο Εξωτερικών. Το 1928 συνέβαλε ιδιαίτερα στη μετεξέλιξη της υπηρεσίας σήμανσης σε αυτόνομο δημόσιο φορέα, με σημαντικές αρμοδιότητες και την ονομασία: Διεύθυνση Εγκληματολογικών Υπηρεσιών.

Συνεργάτης του Γαρδίκας σε θέματα κυρίως Σωφρονιστικής ήταν ο Μ. Μπακατσούλας, ο οποίος είχε αναλάβει και τη διδασκαλία του γνωστικού αυτού αντικειμένου στην Πάντειο Σχολή. Τον Γαρδίκας διαδέχθηκε ο πρόωρα εκλιπών Ι. Δασκαλόπουλος (υφηγητής από το 1965 και καθηγητής από το 1972, έως τον θάνατό του το έτος 1987). Ο Δασκαλόπουλος ίδρυσε το Εργαστήριο Εγκληματολογικών και Ποινικών Ερευνών στη Νομική Σχολή¹²⁶, το οποίο επανιδρύθηκε το 1991 (Π.Δ. 535/1991). Στο πλαίσιο του Εργαστηρίου

123. Κ. Δ. Σπινέλλη, (επιμ.), *Κωνσταντίνος Γαρδίκας, Ο θεμελιωτής της Εγκληματολογίας στην Ελλάδα*, Αθήνα-Κομοτηνή 2000.

124. C. D. Spinellis, Greece, στο: Elmer H. Johnson (ed.), *International Handbook of Criminology. Developments in Criminology, Europe, Africa, The Middle East and Asia*, Westport/Connecticut/London/England 1983, σ. 289 επ., και ιδίως σ. 298.

125. Για περισσότερα βιογραφικά στοιχεία βλ. Σ. Ν. Τρωιάνου, Κοσμήτορα ΝΟΠΕ, Ομιλία, στο: Κ. Δ. Σπινέλλη (επιμ.), *Κωνσταντίνος Γαρδίκας*, ό.π., σ. 11 επ.

126. Οι επόμενοι, και τελευταίοι υφηγητές (λόγω κατάργησης του θεσμού) είναι: (α) η μετέπειτα καθηγήτρια Κ. Δ. Σπινέλλη, ήδη ομότιμη, μετά τον Αύγουστο 2001 και (β) ο καθηγητής Ν. Ε. Κουράκης. Λέκτορες στο γνωστικό αντικείμενο της εγκληματολογίας και σωφρονιστικής είναι η Ι.-Α. Τζαννετάκη και η Μ. Κρανιδιώτη, επικουρούμενες από τον ειδικό επιστήμονα Δρ. Μ. Μαυρή και μεταπτυχιακούς ωρομισθίους φοιτητές/τριες.

έχουν εκπονηθεί έρευνες και έχουν οργανωθεί δραστηριότητες σε ελληνικό αλλά και σε ευρωπαϊκό ή διεθνές επίπεδο¹²⁷ τόσο από τον καθηγητή Ν. Ε. Κουράκη, όσο και από την ομότιμη καθηγήτρια, συγγραφέα αυτού του τόμου.

Αξιοσημείωτη είναι η διάχυση εγκληματολογικών γνώσεων σε δικαστικούς λειτουργούς, δικηγόρους και άλλους επιστήμονες μέσω του διετούς Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών του Τομέα Ποινικών Επιστημών, Τμήματος Νομικής του ΕΚΠΑ. Η επιτυχής περάτωση του προγράμματος αυτού οδηγεί είτε σε μεταπτυχιακό δίπλωμα ειδίκευσης, είτε, ενδεχομένως, –μετά από περαιτέρω ερευνητική και συγγραφική εργασία, καθώς και την καθιερωμένη διαδικασία υποστήριξης– και σε διδακτορικό τίτλο σπουδών¹²⁸.

Επειδή η εξέλιξη του κλάδου συναρτάται άμεσα με τη διδασκαλία του γνωστικού αυτού αντικειμένου στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, αμέσως παρακάτω σημειώνονται συνοπτικά οι συναφείς εξελίξεις στα αλλά ιδρύματα της χώρας¹²⁹.

Μόλις με διαφορά τεσσάρων ετών, δηλαδή το 1934, εισήχθη το μάθημα της Εγκληματολογίας και στο Πανεπιστήμιο της συμπρωτεύουσας: το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ, Τμήμα Νομικής)¹³⁰ με καθηγητή τον Δημήτριο Καστόρχη, ακολουθούμενο από πλειάδα αξιόλογων επιστημόνων¹³¹.

127. Για μία περιγραφή του Εργαστηρίου βλ. C. D. Spinellis, *Centre for Penal and Criminological Research*, Section of Penal Sciences, University of Athens, στο: *European Journal on Criminal Policy and Research*, 03.1.1995, σ.100-103.

128. Βλ. Υ.Α. Β7/163 (ΦΕΚ 476, τ. Β' 24.6.1994) «Έγκριση ΠΜΣ του Τμήματος Νομικής (Τομέας Ποινικών Επιστημών) του Πανεπιστημίου Αθηνών», όπως ισχύει σήμερα.

129. Για διεξοδική έρευνα στο θέμα βλ. Ε. Λαμπροπούλου, *Η διδασκαλία της Εγκληματολογίας στην Ελλάδα και η σύγχρονη εγκληματολογική έρευνα*, ΠοινΔικ 7/2003, σ. 833-839, όπου και λεπτομερείς σχετικές βιβλιογραφικές αναφορές.

130. Στο ίδιο, σ. 834.

131. Σημειώνονται τα ονόματα των παλαιότερων: Κ. Καρανίκας, Γ. Κανάτσιος και Σ. Αναγνωστάκης. Σήμερα, το έργο αυτό έχουν πλέον αναλάβει οι καθηγητές Σ. Αλεξιάδης, και οι αναπληρωτές καθηγητές Α. Πισελά, και Β. Ζησιάδης, ενώ ποινολογία διδάσκουν οι καθηγητές του ποινικού δικαίου: Ν. Παρασκευόπουλος, και Λ. Μαργαρίτης.

Εξάλλου στην τότε Πάντειο Σχολή δίδαξε αρχικά ο Ι. Παπαζαχαρίου¹³² (από το 1942) εκ παραλλήλου με τον Μ. Μπακατσούλα. Ο πρώτος, καθιέρωσε τη διδασκαλία της εγκληματολογίας στη Σχολή αυτή μέχρι την αποχώρησή του το 1970 και έτσι κατέλυσε την κηδεμονία των διδασκόντων του Πανεπιστημίου Αθηνών. Το 1976 διορίστηκε καθηγήτρια η Α. Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, η οποία με την πολυσχιδή δράση της στον ελλαδικό αλλά και τον διεθνή χώρο αναβάθμισε όχι μόνο το συγκεκριμένο γνωστικό αντικείμενο και την έρευνα στο Πάντειο Πανεπιστήμιο, αλλά συνέβαλε και στην αναγνώριση των Ελλήνων εγκληματολόγων εκτός Ελλάδος. Πολύτιμος συνεργάτης της υπήρξε ο Η. Δασκαλάκης, γνωστός για την ερευνητική του προσφορά και τη θεωρητική του κατάρτιση. Το έργο που, ουσιαστικά θεμελίωσε στο Πάντειο Πανεπιστήμιο η Α. Γιωτοπούλου - Μαραγκοπούλου, συνεχίζουν επάξια πλείστοι όσοι πανεπιστημιακοί δάσκαλοι¹³³.

Στο Πάντειο Πανεπιστήμιο έχει ιδρυθεί Τμήμα Κοινωνιολογίας (στο οποίο διδάσκονται τριάντα έξι (36) μαθήματα, εκ των οποίων τα δύο υποχρεωτικά), και λειτουργεί το ερευνητικό Ελληνικό Κέντρο Εγκληματολογίας καθώς και μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών¹³⁴.

Στο Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης (ΔΠΘ) από το 1977, δηλαδή λίγα χρόνια μετά την ίδρυσή του (1974-1975) και την ανάληψη της διδασκαλίας του μαθήματος από τον νυν καθηγητή στο ΑΠΘ Σ. Αλεξιάδη, δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στα μαθήματα της εγκληματολογίας. Η εγκληματολογία και η σωφρονιστική θεωρούνται στο ΔΠΘ υποχρεωτικά μαθήματα, καίτοι το γνωστικό αυτό αντικείμενο διδάσκεται στο πλαίσιο της Νομικής Σχολής, όπως άλλωστε

132. Για περισσότερα βλ. Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Αντιχάρισμα στη Μνήμη του Καθηγητή Ιωάννου Παπαζαχαρίου, τόμοι Α' και Β', 1994.

133. Π.χ. οι καθηγητές Ι. Φαρσεδάκης, Α. Μαγγανάς, Α. Χαΐδου, οι αναπληρώτριες καθηγήτριες Ε. Λαμπροπούλου και Χ. Ζαραφωνίτου, και οι επίκουροι καθηγητές Α. Κουκουτσάκη, Γρ. Λάζος, Γ. Νικολόπουλος, κ.ά.

134. Ε. Λαμπροπούλου, *Η διδασκαλία*, ό.π., σ. 835.

συμβαίνει στα Πανεπιστήμια Αθηνών και Θεσσαλονίκης¹³⁵. Το 1985, ο τότε επίκουρος καθηγητής, και τώρα καθηγητής στο Τμήμα Μέσων Επικοινωνίας του ΕΚΠΑ, Ιωάννης Πανούσης, μετονόμασε το Εργαστήριο Εγκληματολογίας και Δικαστικής Ψυχιατρικής σε Εργαστήριο Εγκληματολογικών Επιστημών. Το Εργαστήριο στη νέα του μορφή επέδειξε, μεταξύ άλλων, και πλούσια εκδοτική δραστηριότητα. Αξιοσημείωτο τέλος είναι ότι, στο πλαίσιο του ΔΠΘ, και συγκεκριμένα στο Τμήμα Κοινωνικής Διοίκησης, διδάσκονται έξι εγκληματολογικά μαθήματα, από τα οποία τέσσερα είναι υποχρεωτικά¹³⁶.

Σήμερα, ο αναγνωρισμένος πλέον και στην Ελλάδα εγκληματολογικός κλάδος διδάσκεται επίσης στο Ιόνιο Πανεπιστήμιο, στο Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, σε ΤΕΙ Κοινωνικής Εργασίας, στην Αστυνομική Ακαδημία και αλλού.

Αναμφισβήτητα, πέραν από τη διδασκαλία, και η αυτόνομη έρευνα από το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών καθώς και οι σχετικές εκδοτικές του δραστηριότητες¹³⁷ συνετέλεσαν ουσιαστικά στην καθιέρωση και εξέλιξη της εγκληματολογίας στη χώρα μας.

Συμπερασματικά: η αυτονομία της εγκληματολογίας, με την ευρεία της έννοια, κατακτήθηκε με κάποια καθυστέρηση και βαθμιαία στην Ελλάδα του τέλους του 19^{ου} και των αρχών του 20^{ου} αιώνα. Ωστόσο, η διεπιστημονικότητα του εγκληματολογικού κλάδου αναγνωρίστηκε ευθύς εξ αρχής, καθώς τονίστηκε ότι η εγκληματολογία βασίζεται στα πορίσματα άλλων επιστημών, όπως της βιολογίας, της ανθρωπολογίας, της ψυχολογίας, της κοινωνιολογίας, της στατιστικής κλπ.¹³⁸

135. Διδάσκοντες σήμερα είναι ο αναπληρωτής καθηγητής Χ. Δημόπουλος και η λέκτορας Α. Συκιώτη. Καθηγητής Εγκληματολογίας στο ΔΠΘ διετέλεσε και ο εισαγγελέας Εφετών και μετέπειτα αντεισαγγελέας Αρείου Πάγου Λ. Καράμπελας.

136. Διδάσκουσα είναι η επίκουρη καθηγήτρια Σ. Βιδάλη.

137. Ε. Λαμπροπούλου, *Η διδασκαλία...*, ό.π., σ. 837.

138. Κ. Γ. Γαρδίκας, *Εγκληματολογία*, τόμος Α', ό.π., σ. 77. Μάλιστα ο Schneider (ό.π., σ. 1), αρχίζει την *Εγκληματολογία* του με την πρόταση: «η Εγκληματολογία είναι μία αυτόνομη διεπιστημονική (interdisziplinäre) επιστήμη», και παραπέμπει σε όλους τους καθιερωμένους γερμανούς εγκληματολόγους. Τη διεπιστημονικότη-

Μία επιπρόσθετη απόδειξη της αυτονομίας του εγκληματολογικού κλάδου αλλά και της τωρινής αναγνώρισής του στην Ελλάδα, όπως άλλωστε και σε άλλες χώρες, αποτελούν δύο στοιχεία: Πρώτον, η αξιοποίηση των εγκληματολόγων και των μελετών τους σε νομοπαρασκευαστικές και άλλες επιτροπές του κρατικού μηχανισμού και η αναφορά της σχετικής ειδικότητας σε νομοθετήματα (λ.χ. στο ισχύον άρθρ. 112 του ν. 1851/1989, ο οποίος έχει καταργηθεί εν μέρει, στο άρθρ. 55 του Εσωτερικού Κανονισμού Λειτουργίας Γενικών Καταστημάτων Κράτησης Τύπου Α' και Β' [Υ.Α. 58819/7.4.2003 (ΦΕΚ 463 Β')]) και αλλού. Και δεύτερον, η ύπαρξη ενός επιστημονικού συλλόγου εγκληματολόγων, δηλαδή της Ελληνικής Εταιρίας Εγκληματολογίας (ΕΕΕ) με τακτική επικοινωνιακή δραστηριότητα (διαλέξεις, συνέδρια κλπ.). Η ΕΕΕ ιδρύθηκε στη δεκαετία του 1980 και εκδίδει –όταν τα οικονομικά της τής το επιτρέπουν–, την Ελληνική Επιθεώρηση της Εγκληματολογίας.

1.6. Σύγχρονες εγκληματολογικές κατευθύνσεις

Το επίθετο «σύγχρονες» στο τμήμα αυτό χρησιμοποιείται για να προσδιορίσει τις κατευθύνσεις της εγκληματολογίας που αναπτύχθηκαν κατά το δεύτερο ήμισυ του 20^{ου} αιώνα και έως τις ημέρες μας. Κατά την περίοδο αυτή η εγκληματολογία διανύει πλέον την πορεία ενός καθιερωμένου, αυτόνομου, διεπιστημονικού κλάδου, από τον οποίο δημιουργούνται αρκετές και διαφορετικές προσεγγίσεις ή κατ' άλλους «παραδείγματα»¹³⁹. Επειδή οι προσεγγίσεις αυ-

τα ως μέθοδο υιοθετεί και το Ευρωπαϊκό δίκτυο Πρόληψης της Εγκληματικότητας, στο άρθρ. 4 της Απόφασης του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου (Ευρωπαϊκής Ένωσης). Επίσημη Εφημερίδα Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, L. 153/2, 8.6.2001.

139. Ο όρος «παραδείγματα» χρησιμοποιείται με την έννοια που έχει δώσει ο Κιηη δηλαδή είναι το σύνολο διαδικασιών, αξιών, πεποιθήσεων και προτύπων / μοντέλων που παρουσιάζεται ως ένα συγκροτημένο όλον στην επιστημονική κοινότητα προς την οποία απευθύνεται (S. Augoux / Y. Weil, *Vocabulaire des études philosophiques*, Paris 1993, σ. 161). Για το συγκεκριμένο θέμα βλ. π.χ. την πολύ ενδιαφέρουσα ανάλυση του J. Young σχετικά με την κρίση τόσο στο πεδίο της αναζήτησης των αιτίων του εγκλήματος, όσο και στην ποινική καταστολή και την εμφά-

τές συνδέονται άμεσα με την επιστημονική και επιστημολογική εξέλιξη του κλάδου θεωρείται απαραίτητη, έστω και μία σύντομη αναφορά σε αυτές. Από την άλλη πλευρά, η συγκέντρωση και καταγραφή των περισσότερων εγκληματολογικών κατευθύνσεων έχει και διδακτικούς λόγους, στο βαθμό που ενδέχεται να συναντήσει κανείς κάποια από αυτές τις κατευθύνσεις σε εγκληματολογικά κείμενα¹⁴⁰. Διευκρινίζεται, τέλος, ότι έγινε επιλογή όχι μόνο των κατευθύνσεων που θα περιγραφούν στο παρόν κεφάλαιο ως κατευθύνσεις, αλλά και εκείνες που θα αποτελέσουν θέμα συζήτησης στο τρίτο Κεφάλαιο που αφορά τις εγκληματολογικές θεωρίες.

1.6.1. Η συγκριτική εγκληματολογία

Ως συγκριτική εγκληματολογία¹⁴¹ θα μπορούσαμε να ορίσουμε τη μέθοδο προσέγγισης του εγκληματικού φαινομένου με σκοπό τη μελέτη μη αποδεκτών μορφών συμπεριφοράς σε διαφορετικές πολιτισμικές ή γεωγραφικές περιοχές ή χρονικές περιόδους ή σε θεσμούς, καταστάσεις, ομάδες ή άτομα. Η συγκριτική μέθοδος δεν είναι νέα. Είχε χρησιμοποιηθεί και από τους πρωτοπόρους του εγκληματολογικού κλάδου. Ήδη ο Lombroso είχε προβεί σε συγκρίσεις εγκληματιών και μη εγκληματιών (βλ παρακάτω 3.6.1). Επίσης ο Quételet, ο Guerry και ο Ferri είχαν συγκρίνει την εγκληματικότητα διαφόρων χωρών (βλ. παρακάτω 3.9.3.6). Πάντως, άρχισε να γίνεται λόγος για συγκριτική εγκληματολογία στο τέλος της δεκαετίας του 1960. Συγκεκριμένα το 1965 ο H. Mannheim δημοσίευσε ένα

νιση των συγχρόνων παραδειγμάτων στην εγκληματολογία και ιδίως τεσσάρων εξ αυτών: τον αριστερό ιδεαλισμό, τη νέα διαχειριστική εγκληματολογία και τέλος την αριστερή και δεξιά πραγματιστική εγκληματολογία (J. Young, *Incessant chapter: Recent Paradigms in Criminology*, στο: Oxford Handbook of Criminology, ό.π., σ. 69-124 και ιδίως σ. 80. Για περισσότερα, βλ. παρακάτω 3.3.3.

140. Διαφορετική άποψη διατυπώνει ο Αλεξιάδης, ο οποίος, μεταξύ άλλων, αναφέρει ότι «η Εγκληματολογία κοντεύει να καταντήσει μία επιστήμη με "επίθετο"». (Σ. Αλεξιάδης, *Εγκληματολογία*, ό.π., σ. 22).

141. Βλ. αντί άλλων G. Kaiser, ο οποίος αφιερώνει δέκα πυκνογραμμένες σελίδες στην κατεύθυνση αυτή (ό.π., σ. 156-166).

δίτομο έργο με αυτόν τον τίτλο¹⁴², χωρίς ωστόσο να ορίσει το αντικείμενο της συγκριτικής εγκληματολογίας.

Η συγκριτική εγκληματολογία προβάλλεται περισσότερο, αν όχι αποκλειστικά, από την ευρωπαϊκή εγκληματολογική κοινότητα.

Το μεθοδολογικό χαρακτήρα της εγκληματολογίας τονίζει ο Γερμανός εγκληματολόγος G. Kaiser¹⁴³. Από την άλλη μεριά, ο Ελβετός M. Killias¹⁴⁴ έχει ιδιαίτερα δραστηριοποιηθεί στην καθιέρωση της ευρωπαϊκής εγκληματολογίας και έχει ιδίως εστιάσει το ενδιαφέρον των ερευνητών στη δημιουργία συγκριτικών και συγκρίσιμων στατιστικών στοιχείων σχετικά με την εγκληματικότητα και το ΣΠΔ¹⁴⁵. (Βλ. παρακάτω 2.3.3.8.5).

Ωστόσο, παρά τις πληθωρικές συζητήσεις για την αναγκαιότητα και το γνωστικό περιεχόμενο της συγκριτικής εγκληματολογίας¹⁴⁶, παρά την ύπαρξη ενός Διεθνούς Κέντρου Συγκριτικής Εγκληματολογίας (Centre International de Criminologie Comparée, CICC), και τέλος παρά τις προσπάθειες του γνωστού ως UNSDRI Ερευνητικού Κέντρου Διεθνών Ερευνών του ΟΗΕ που εδρεύει στη Ρώμη, οι ευρωπαϊκές ή παγκόσμιες συγκριτικές έρευνες

142. H. Mannheim, *Comparative Criminology*, Great Britain 1965. Βλ. όμως και D. Szabo, *Criminologie comparée: signification et tâches*, σε: *Annales Internationales de Criminologie*, τ. 12, 1973, σ. 89-126.

143. G. Kaiser, ό.π., σ.156.

144. M. Killias, *Précis de criminologie*, 2e ed., Précis de droit Staemfli, Berne, 2001, σ.114.

145. Βλ. σχετικά και το *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics*, ESC, École des sciences criminelles, institut de criminologie et de droit pénal / Home Office / WODC, Justitie, Wetenschappelijk Onderzoek - en Documentatiecentrum, Den Haag, 2003, το οποίο βασίζεται σε προσπάθειες ετών μιας Επιτροπής Εμπειρογνομώνων του Συμβουλίου της Ευρώπης, στην οποία προήδρευε, ενώ σημαντικό ρόλο είχαν διαδραματίσει ο G. Barcklay, από το Home Office, καθώς και το Ερευνητικό Κέντρο του Υπουργείου Δικαιοσύνης της Ολλανδίας (WODC). Βλ. παρακάτω 2.3.3.8.5.

146. Ένας άλλος σημαντικός μαχητής εγκληματολόγος για τη διάδοση της συγκριτικής εγκληματολογίας, ο Ουγγρο-Καναδός D. Szabo έχει αφιερώσει σχετικά ένα ολόκληρο κεφάλαιο στο βιβλίο του: *Criminologie et politique criminelle*, Paris 1978, σ. 62-103.

και μελέτες δεν έχουν ακόμη φθάσει σε ικανοποιητικό επίπεδο¹⁴⁷. Πάντως, αξιοπρόσεκτα δείγματα τέτοιας εργασίας αποτελούν, ιδίως, στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης η Ευρωπαϊκή Βίβλος Στατιστικών της Εγκληματικότητας και της Ποινικής Δικαιοσύνης (European Sourcebook of Crime and Criminal Justice) και στο πλαίσιο του ΟΗΕ οι Διεθνείς Έρευνες για την Εγκληματικότητα (International Crime Survey)¹⁴⁸. Και στις δύο προσπάθειες συμμετέχει και η χώρα μας.

1.6.2. Η εγκληματολογία της σύγκρουσης και η εγκληματολογία της συναίνεσης

Μία σημαντική κατεύθυνση, είναι αυτή που έχει χαρακτηριστεί ως συγκρουσιακή εγκληματολογία. Η εγκληματολογία της σύγκρουσης αποτελεί μία γενικότερη κατηγορία στην οποία εντάσσονται διάφορες μαρξιστικής ιδεολογίας¹⁴⁹ και κατεύθυνσης εγκληματολογίες.

Η εγκληματολογία αυτή βρίσκεται στον αντίποδα του θετικισμού, ο οποίος στηρίζεται στο πρότυπο ή μοντέλο της συναίνεσης¹⁵⁰. Με άλλα λόγια, βασίζεται στην παραδοχή ότι αυτό που συνέχει την κοινωνία είναι μία κοινή αντίληψη, μία βασική συναίνεση για ορισμένες αρχές και αξίες, λ.χ. ως προς το τι είναι καλό, και επομένως αποδεκτό, και τι κακό. Η ύπαρξη αυτής της κοινής

147. R. Gassin, ό.π., σ.240-241.

148. M F. Aebi / K. Aromaa et al., *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics - 2003*, 2nd ed., WODC 2004, σχετικά με 39 κράτη του Συμβουλίου της Ευρώπης και J. J. M. Van Dijk/ P. Mayhew / M. Killias, *Experiences from a across the World: Key-findings of the 1989 International Survey*, Netherlands, 1990, σχετικά με τις έρευνες στα κράτη-μέλη του ΟΗΕ.

149. Περισσότερα για τις λεγόμενες «μαρξιστικές εγκληματολογίες» βλ. J. Sheptycki, λήμμα: «Marxist criminology» σε: *The Sage Dictionary of Criminology*, ό.π., σ. 170-172.

150. Ο πολυχρησιμοποιημένος όρος «συναίνεση» -consensus- αποδίδεται στον Auguste Comte (R. Boudon/F. Bourricaud, *Dictionnaire Critique de la Sociologie*, Paris 1990, σ. 111). Γενικά για το «μοντέλο της συναίνεσης» βλ. αντί άλλων το κλασικό πλέον έργο του W. Buckley, *Sociology and Modern Systems Theory*, Englewood Cliffs 1967, σ. 104-105.

συμφωνίας οδηγεί σε μία ευρυθμία και τάξη στην κοινωνία και στη δυνατότητα των κοινωνιών να προβλέπουν ποιες συμπεριφορές δεν είναι κοινωνικά αποδεκτές. Για τη συγκρουσιακή εγκληματολογία η αντιπαλότητα βρίσκεται σε κάθε κοινωνία, η οποία απαρτίζεται από διάφορες αντιμαχόμενες ομάδες με διαφορετικά συμφέροντα. Κατά συνέπεια, η συναίνεση, που και αυτή παρατηρείται, περιορίζεται μόνο σε ελάχιστες, βασικές αξίες και ως εκ τούτου υπάρχει ευρύ πεδίο για συγκρούσεις. Επομένως, τις σύγχρονες κοινωνίες χαρακτηρίζει η σύγκρουση, η οικονομική, κοινωνική και πολιτική ανισότητα και όχι η συναντίληψη, η ομοφωνία και η σταθερότητα. Προϊόν της ανισότητας είναι η εξουσία των ισχυρών, των κρατούντων, και οι ποινικοί νόμοι είναι ένα εργαλείο στα χέρια της άρχουσας τάξης για να επιβάλλει τα δικά της συμφέροντα¹⁵¹.

1.6.3. Η κριτική εγκληματολογία

Η κριτική εγκληματολογία είναι ένα από τα παρακλάδια της μαρξιστικής εγκληματολογίας. Σχετικές κατευθύνσεις, με μικρές αποκλίσεις, ακολουθούν η ριζοσπαστική εγκληματολογία και η νέα –ή νεωτεριστική κατά Κουράκη¹⁵²– εγκληματολογία.

Ηθελημένα στο παρόν τμήμα προβαίνουμε σε γενικεύσεις, παραβλέπουμε τις δισταμένες απόψεις και εντοπίζουμε την περιγραφή μας στην κριτική εγκληματολογία, η οποία χρησιμοποιεί την κριτική ανάλυση (α) στον εγκληματολογικό κλάδο, (β) στη μελέτη του εγκλήματος και (γ) στην απονομή της ποινικής δικαιοσύνης. Επι-

151. J. Muncie, λήμμα: «conflict theory», *The Sage Dictionary of Criminology*, ό.π., σ. 48 και 49.

152. Βλ. Ν. Ε. Κουράκη, *Οι σύγχρονες προοπτικές της Εγκληματολογίας*, στο: *Εγκληματολογικοί Ορίζοντες*, Α' Ιστορική και Θεωρητική προσέγγιση, 2^η έκδ. Αθήνα-Κομοτηνή 2005, σ. 51. Εδώ προτιμάται το επίθετο «νέα» για να αποδοθεί με τον όρο «νεωτερικός» και «μετα-νεωτερικός» - που ηχητικά πλησιάζει προς το «νεωτερικός» – ο όρος «modern» και «post modern». Βλ. και Γ. Μπαμπινιώτη, *Λεξικό*, ό.π., λήμμα: «νεωτερικότητα», καθώς και παρακάτω 1.6.9.

πλέον εντοπίζει το «έγκλημα», την «απόκλιση»¹⁵³ και την «κοινωνική σύγκρουση» μέσα στις συγκυρίες που το προσδιορίζουν και δεν κατατράχεται με τα αίτια της εγκληματικότητας. Το πρόβλημα της εγκληματικότητας έτσι μετατίθεται από το έγκλημα στη βλάβη, από την ποινική δικαιοσύνη στην κοινωνική δικαιοσύνη, από την τιμωρία στη θεραπεία και από τον έλεγχο στα ατομικά δικαιώματα¹⁵⁴.

Μετά από τη γενική αυτή τοποθέτηση και τις επιφυλάξεις που καταγράφηκαν αναφέrouμε τις βασικές «θέσεις» της κριτικής εγκληματολογίας¹⁵⁵.

- Το ποινικό δίκαιο είναι αποτέλεσμα σύγκρουσης και όχι συναίνεσης (consensus) και συμφωνίας ανάμεσα σε ομάδες με διαφορετικά συμφέροντα¹⁵⁶. Επομένως είναι δημιούργημα της κυρίαρχης, της άρχουσας τάξης.

- Ορισμένες μορφές συμπεριφοράς χαρακτηρίζονται ως εγκληματικές επειδή απειλούν το καπιταλιστικό σύστημα και την άρχουσα τάξη και όχι επειδή θίγουν την ηθική ή τη συλλογική συνείδηση¹⁵⁷.

- Σε ορισμένα άτομα επικολλάται η ετικέτα του εγκληματία επειδή ο στιγματισμός τους εξυπηρετεί τα συμφέροντα της άρχουσας τάξης –της επιτρέπει δηλαδή μεγαλύτερο έλεγχο του

153. Η έννοια της «απόκλισης» δημιουργήθηκε στις ΗΠΑ με τη γένεση του κράτους πρόνοιας επί Roosevelt. Έτσι απέδωσαν οι κοινωνιολόγοι με ένα περιληπτικό όρο κοινωνικά προβλήματα που έπρεπε να αντιμετωπιστούν, όπως η παραβατικότητα ανηλίκων, οι σωματικές και ψυχικές αναπηρίες, η εγκληματική συμπεριφορά, η ουσιοεξάρτηση, η πολιτισμική αναταραχή, η συνεχόμενη εξάρτηση από τα κρατικά επιδόματα ακόμα και η ομοφυλοφιλία, καθώς και οι ακραίες λογοτεχνικές και καλλιτεχνικές τάσεις. Βλ. για περισσότερα: C. Sumner, λήμμα: «deviance», σε: *The Sage Dictionary of Criminology*, ό.π., σ. 89. επ.

154. K. Chadwick/ P.Scraton, λήμμα: «Critical criminology», σε: *The Sage Dictionary of Criminology*, ό.π., σ. 70.

155. Για τις διαλεκτικές θέσεις ή ορθότερα «υποθέσεις», αφού επιδέχονται επαλήθευση ή διάψευση, σε αντίθεση με τις λειτουργικές βλ. W. J. Chambliss, *The Political Economy of Crime, A Comparative Study of Nigeria and USA*, σε: I. Taylor / P. Walton / J. Young, *Critical Criminology*, London/ Boston 1975, σ. 168-169.

156. Σχετικά με τη σύγκρουση και την ανταγωνιστική φύση του ταξικού κράτους σε συνάρτηση με το Ποινικό Δίκαιο βλ. τη συνοπτική αναφορά του Ε. Πασουκάνις, *Μαρξισμός και Δίκαιο*, Αθήνα, 1977, σ. 176-177.

157. W. Friedman, *Law in Changing Society*, England 1964, σ. 143.

προλεταριάτου¹⁵⁸ – και όχι επειδή η συμπεριφορά τους έχει υπερβεί τα όρια της ανοχής του κοινωνικού συνόλου.

- Η εργατική τάξη δεν είναι η επικίνδυνη, η εγκληματική τάξη. Εάν στα άτομα που συλλαμβάνονται και που καταδικάζονται υπερεκπροσωπούνται άτομα των κατώτερων κοινωνικοοικονομικών στρωμάτων, τούτο συμβαίνει γιατί η αστική τάξη έχει τον έλεγχο των μέσων παραγωγής και, κατά συνέπεια, και τον έλεγχο του κρατικού μηχανισμού και του συστήματος της ποινικής δικαιοσύνης¹⁵⁹.

- Η εγκληματικότητα κάθε κοινωνίας διαφέρει ανάλογα με την πολιτική και οικονομική της δομή και όχι ανάλογα με τον βαθμό εκβιομηχάνισης ή γραφειοκρατίας της¹⁶⁰. Εξάλλου η εγκληματικότητα δεν αποτελεί σταθερό και αναγκαίο μέγεθος των κοινωνιών¹⁶¹. Κατά συνέπεια στις χώρες του πρώην υπαρκτού σοσιαλισμού όπου υπήρχε μικρότερη ταξική πάλη και λιγότερος ανταγωνισμός πρέπει να παρατηρούνταν και χαμηλότεροι δείκτες εγκληματικότητας από ό,τι στις καπιταλιστικές όπου υπάρχει ανισοκατανομή πλούτου και εξουσίας.

- Με τη συνεχή εκβιομηχάνιση των καπιταλιστικών κοινωνιών και τις αυξανόμενες ταξικές διακρίσεις δημιουργείται ανάγκη εγκληματοποίησης¹⁶² ολοένα και περισσότερων μορφών συμπεριφοράς για να διατηρείται κάποια προσωρινή σταθερότητα και για να αποφεύγονται οι βίαιες ταξικές συγκρούσεις¹⁶³.

- Το έγκλημα δεν δημιουργεί αλληλεγγύη και συνοχή ανάμεσα στους νομοταγείς πολίτες οι οποίοι συσπειρώνονται εναντίον των εγκληματιών¹⁶⁴. Στην πραγματικότητα το έγκλημα λειτουργεί διαφο-

158. W. J. Chambliss, ό.π., σ. 168-169.

159. Στο ίδιο.

160. Στο ίδιο.

161. E. Durkheim, *The Rules of Sociological Method*, Trans. By S. A. Soloway / J. H. Mueller, Chicago 1958, σ. 67.

162. Όταν ο νομοθέτης χαρακτηρίζει μία συμπεριφορά ως αξιόποινη είναι ορθότερο να χρησιμοποιούμε τον όρο «εγκληματοποίηση» παρά «ποινικοποίηση».

163. W. J. Chambliss, ό.π., σ. 169.

164. Αντίθετα ο E. Durkheim αναφέρει χαρακτηριστικά τις ευκαιρίες για επικοινωνία, για επισκέψεις, για συζητήσεις που δημιουργεί η είδηση κάποιου ηθικού σκανδάλου σε μία μικρή πόλη, E. Durkheim, *The Division of Labour in Society*, Trans, by G. Simpson, New York Macmillan, Chicago: Free Press 1960, σ. 102.

ρετικά: αμβλύνει την επιθετικότητα των καταπιεζομένων προς τους καταπιεστές και την κατευθύνει προς τους ίδιους τους καταπιεζόμενους¹⁶⁵.

Στο Γράφημα 1.2. αντιπαραθέτουμε ταξινομημένες και απλουστευμένες ορισμένες βασικές «θέσεις» της παραδοσιακής και της «νέας» ή κριτικής εγκληματολογίας. Επισημαίνουμε ότι για την ερμηνεία, υπεράσπιση ή αντίκρουση κάθε μιας από αυτές έχουν γραφεί πολλά άρθρα και αρκετές μονογραφίες. Η παράθεση των σχετικών απόψεων ξεφεύγει βέβαια από το πλαίσιο αυτών των σελίδων. Ωστόσο θεωρούμε χρήσιμο να προβούμε σε μερικές παρατηρήσεις:

Κατ' αρχάς όσα σημειώνουμε στο Γράφημα 1.2 και όσα εκθέσαμε πριν από αυτό, δεν αποτελούν «θέσεις» αλλά «υποθέσεις», δηλαδή προτάσεις που επιδέχονται επαλήθευση ή διάψευση. Κατά συνέπεια, οι συζητήσεις πάνω σε αυτές και η διερεύνησή τους όχι μόνο δεν αποκλείονται, αλλά επιβάλλονται.

Η μονολιθική και απλοποιημένη θεώρηση εξάλλου από τη μία μεριά της παραδοσιακής, και από την άλλη της κριτικής εγκληματολογίας, τονίζει, όπως είναι ευνόητο, τις ακραίες τοποθετήσεις κάθε μιας από αυτές τις μορφές εγκληματολογίας. Τούτο προκαλεί επικρίσεις. Από αυτές επισημαίνουμε τέσσερις χαρακτηριστικές, οι οποίες αναφέρονται στην κριτική εγκληματολογία. Οι επικρίσεις που αφορούν τις θέσεις της παραδοσιακής εγκληματολογία δεν σημειώνονται, γιατί οι περισσότερες ταυτίζονται, όπως είναι φυσικό, με τις θέσεις της κριτικής εγκληματολογίας.

- Η κριτική εγκληματολογία «πολιτικοποίησε» το γνωστικό κλάδο της εγκληματολογίας.

165. W. J. Chambliss, ό.π., σ. 169.

ΓΡΑΦΗΜΑ 1.2

Επιγραμματική παρουσίαση των «θέσεων» της παραδοσιακής και κριτικής εγκληματολογίας

Παραδοσιακή	Έγκλημα	Κριτική
<ul style="list-style-type: none"> • συμπεριφορά που θίγει τις βασικές ηθικο-κοινωνικές αξίες • προέρχεται από άτομα που ανατράφηκαν σε ακατάλληλο οικογενειακό, κοινωνικό περιβάλλον με έλλειψη προτύπων για ταύτιση. 		<ul style="list-style-type: none"> • συμπεριφορά που χαρακτηρίζεται ως έγκλημα από την άρχουσα τάξη επειδή η συμπεριφορά αυτή την απειλεί. • προέρχεται από άτομα που διαβιούν σε ένα εκμεταλλευτικό, καπιταλιστικό σύστημα και σε ένα σύστημα ποινικής δικαιοσύνης, ηθικοπλαστικό και καπιταλιστικό. Τα συστήματα αυτά επιλέγουν για τιμωρία και στιγματισμό τους εγκληματίες των κατωτέρων τάξεων και για ήπια ή καμιά μεταχείριση τους εγκληματίες των ανωτέρων.

Εγκληματίες

• άτομα συνήθως με χαμηλή νοημοσύνη και έλλειψη ηθικών αναστολών. Ανήκουν συχνά σε φυλετικές ή εθνικές μειονότητες και στις κατώτερες κοινωνικές τάξεις.	• άτομα που ζουν κάτω από άθλιες κοινωνικές συνθήκες –ανέχεια, ανεργία, απαιδευσία– οφειλόμενες στην άνιση κατανομή πλούτου και εξουσίας. Η εγκληματικότητα των ανωτέρων τάξεων ξεφεύγει από το σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης.

Αντιμετώπιση Εγκληματιών

• για την πλειονότητα των δραστών που υπέχουν ποινική ευθύνη απαιτούνται αυστηρές ανταποδοτικές ποινές: ισόβια κάθειρξη, στείρωση, φυσικός και συμβολικός στιγματισμός. Απαραίτητη η ενίσχυση και επαύξηση των ποινικών νόμων και των εξουσιών των αστυνομικών, ανακριτικών, δικαστικών και σωφρονιστικών υπαλλήλων.	• η πλειονότητα των δραστών δεν είναι «εγκληματίες», είναι μάλλον πολιτικοί εγκληματίες. Δεν τίθεται επομένως θέμα ατομικής, αλλά κοινωνικής ευθύνης. Δεν απαιτείται αναμόρφωσή τους στις φυλακές παρά σε ελάχιστες περιπτώσεις. Αντίθετα, απαιτούνται εγγυήσεις και μηχανισμοί προσφυγών στις αρχές και παροχή δωρεάν υπηρεσιών συνηγόρων για παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Αντιμετώπιση συστήματος ποινικής δικαιοσύνης

- η εξασφάλιση της έννομης τάξης και η προστασία των νομοταγών πολιτών γενικά και ειδικά η διαλεύκανση, δίωξη και σύλληψη δραστών εγκλημάτων, ιδιαίτερα βίας και τρομοκρατίας, απαιτεί ουσιαστική αύξηση π.χ.: (1) των εξουσιών και του έμφυχου και άψυχου (πολεμικού και τεχνολογικού) υλικού των σωμάτων ασφαλείας, (2) του αριθμού των φυλακών και, κυρίως, των φυλακών «μεγίστης ασφαλείας, (3) της ισχύος και έκτασης του ποινικού δικαίου (εγκληματοποίηση ομοφυλοφιλίας, πορνείας, πορνογραφίας κλπ.)
- ολόκληρο το σύστημα της εφαρμογής των ποινικών νόμων έχει επινοηθεί από μιλιταριστές και καπιταλιστές για να προστατεύει τα συμφέροντά τους. Άρα η αναδιοργάνωση του συστήματος είτε δεν είναι νοητή και μόνο η ανατροπή του λύνει το πρόβλημα, είτε είναι νοητή, αλλά απαιτούνται βαθιές τομές, π.χ.: (1) μείωση των εξουσιών των αντιδραστικών εφαρμοστών των ποινικών νόμων, (2) ευρεία απεγκληματοποίηση εγκλημάτων και ταυτόχρονη εγκληματοποίηση των οικονομικών εγκλημάτων ή αυστηρή εφαρμογή τους, (4) επιστημονική και όχι αυθαίρετη επιβολή ποινών, (5) ανθρωπιστικότερη προσέγγιση του των σχετικών διατάξεων, (3) βελτίωση της αποδοτικότητας των αστυνομικών με καλύτερη επιλογή τους βάσει της προσωπικότητας και όχι με αύξηση του εξοπλισμού δράστη από όλο το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης.

- Ο ορισμός του εγκλήματος, τον οποίο υιοθετεί η κριτική εγκληματολογία, είναι ανεπαρκής. Δεν καλύπτει όλα τα είδη των εγκλημάτων. Έγκλημα δεν είναι μόνο ό,τι απειλεί την άρχουσα τάξη. Υπάρχουν περιπτώσεις κατά τις οποίες η άρχουσα τάξη θεσπίζει (ή αναγκάζεται να θεσπίσει) διατάξεις που δεν την ωφελούν, αλλά αντίθετα τη βλάπτουν (λ.χ. απειλή αυστηρών κυρώσεων για τη φοροδιαφυγή, εγκληματοποίηση ορισμένων μορφών ρύπανσης περιβάλλοντος ή παραβάσεων ορισμένων εργατικών νόμων).

- Οι οπαδοί της κριτικής εγκληματολογίας αλλοιώνουν την πραγματικότητα: **παίρνουν μία λανθάνουσα (μη σκόπιμη) λειτουργία της εφαρμογής του ποινικού δικαίου και τη μετατρέπουν σε φανερή, σκόπιμη λειτουργία.** Για παράδειγμα: η εφαρ-

μογή του ποινικού δικαίου συχνά αποβαίνει σε βάρος ατόμων με χαμηλό εισόδημα και επίπεδο μόρφωσης, καθώς και ατόμων που ανήκουν σε μειονότητες. Αυτή όμως είναι μία παρενέργεια της εφαρμογής του ποινικού δικαίου και όχι ένας σκοπός τον οποίο επιδιώκουν οι εφαρμοστές των ποινικών νόμων για να αχρηστεύσουν τους επιλεγμένους εχθρούς της άρχουσας τάξης¹⁶⁶.

- Η κριτική εγκληματολογία **χρησιμοποιεί ένα διπολικό πρότυπο στρωμάτωσης**. Από τη μία μεριά τοποθετεί τους καταπιεζόμενους, τους φτωχούς, και από την άλλη τους καταπιεστές, την άρχουσα τάξη. Μεσαία τάξη γι' αυτήν δεν υπάρχει. Την ανυπαρξία της τάξης αυτής δικαιολογεί η κριτική εγκληματολογία με το γεγονός ότι η μεσαία τάξη άλλοτε καταπιέζεται και άλλοτε καταπιέζει. Για την κριτική εγκληματολογία ανύπαρκτες όμως είναι, φυσικά, και οι άλλες ενδιάμεσες κοινωνικοοικονομικές ομάδες (π.χ. οι λιγότερο φτωχοί ανάμεσα στους φτωχούς ή οι λιγότερο δυνατοί της άρχουσας τάξης). Οι ομάδες αυτές θα έχουν μία άλλη μορφή μεταχείρισης από το σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης. Επομένως η ύπαρξη αυτών των ομάδων ή τάξεων αλλοιώνει την εικόνα του εγκλήματος και της αντιμετώπισής του και δεν είναι αυτή που παρουσιάζει η κριτική εγκληματολογία¹⁶⁷.

Τέλος, πρέπει να επισημανθεί ότι η κριτική εγκληματολογία ανανέωσε τις **μεθόδους έρευνας, μελέτης, ανάλυσης και αντιμετώπισης του εγκληματικού φαινομένου**. Ενδεικτικά αναφέρουμε ορισμένες περιπτώσεις:

- Η κριτική εγκληματολογία εμπλούτισε την πενιχρή θεωρητική εγκληματολογία **με συγκροτημένες κοινωνικο-ιστορικές αναλύσεις**¹⁶⁸.

166. Πρβλ. G. M. Sykes, *"The Rise of Critical Criminology"*, στο βιβλίο που επιμελήθηκε ο S. Schafer, *Readings in Contemporary Criminology*, Reston Virginia 1976, σ. 56.

167. Πρβλ. στο ίδιο.

168. Πρβλ. Την εισαγωγή του A. W. Gouldner, σ. IX, στο βιβλίο των I. Taylor / P. Walton / J. Young, ό.π., σ. 973.

- Με δεδομένα της κριτικής εγκληματολογίας η **εγκληματολογική έρευνα έδωσε πιο έγκυρα αποτελέσματα**. Τούτο επιτεύχθηκε κυρίως με έρευνες: στη σκοτεινή περιοχή της εγκληματικότητας¹⁶⁹ και σε αντιπροσωπευτικό δείγμα πολιτών και όχι μόνο σε φυλακισμένους.

- Οι οπαδοί της παραδοσιακής εγκληματολογίας εντοπίζουν τους εγκληματίες που ανήκουν σε μειονότητες, και στα κατώτερα κοινωνικοοικονομικά στρώματα. Η κριτική εγκληματολογία αντιλαμβάνεται τα άτομα αυτά **περισσότερο ως θύματα και λιγότερο ως δράστες**. Έτσι, έθεσε θέμα όχι ατομικής, αλλά κοινωνικής ευθύνης.

- Η κριτική εγκληματολογία συνέτεινε στο να γίνει αντιληπτό ότι **οι μηχανισμοί του ποινικού δικαίου**, οι οποίοι σχεδιάστηκαν για να ελέγχουν το έγκλημα **απέκτησαν μία δική τους οντότητα**. Έτσι ορισμένοι από αυτούς εξακολουθούν να υπάρχουν, ενώ δεν είναι πια αναγκαίοι, και άλλοι δημιουργούν απρόβλεπτες επιπτώσεις. Συγκεκριμένα, με την παρέμβαση του ποινικού δικαίου και των εφαρμοστών του αντί να μειώνεται η εγκληματικότητα επιτείνεται με το στιγματισμό και τον εγκλεισμό στις φυλακές.

Στη δεκαετία του 1980, ιδιαίτερα στην Αγγλία, ορισμένοι οπαδοί της κριτικής εγκληματολογίας επαναπροσδιόριστηκαν ως «αριστεροί πραγματιστές» (βλ. αμέσως παρακάτω 1.6.4.). Στην επόμενη δεκαετία η κριτική εγκληματολογία εισέρχεται σε μία δεύτερη φάση. Η οικονομική ανάλυση των σχέσεων παραγωγής και διανομής αγαθών και οι σχέσεις κοινωνικών τάξεων την εποχή του ύστερου καπιταλισμού και της παγκοσμιοποίησης περιλαμβάνει και άλλα κέντρα εξουσίας καθώς και δομικές σχέσεις, όπως είναι η νεοαποικιοκρατία¹⁷⁰, ο ρατσισμός, η εμπορία ανθρώπων, και η μετα-

169. Με τον όρο «σκοτεινή περιοχή» ή «σκοτεινός αριθμός» εννοείται στην εγκληματολογία ο αριθμός των εγκλημάτων ο οποίος είναι αφανής. Περιλαμβάνει δηλαδή τα εγκλήματα τα οποία έχουν γίνει γνωστά, αλλά δεν έχουν διαλευκανθεί, καθώς και όσα δεν έχουν αποκαλυφθεί. Βλ. σχετικά Η. Δασκαλάκη, «Η εγκληματολογική σημασία του σκοτεινού αριθμού της εγκληματικότητας», Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών 1975, σ. 370-384. Επίσης παρακάτω 2.3.3.8.3.

170. Βλ. σχετικά και παρακάτω 1.6.11.

νάστευση. Έτσι, το πρόβλημα της εγκληματικότητας δεν πρέπει να εκλαμβάνεται ως προσωπικό, ατομικό πρόβλημα κάθε δράστη αλλά ως διαδικασία που σχετίζεται με τις ευρύτερες οικονομικές και κοινωνικές δομές εξουσίας¹⁷¹. Γι' αυτό πλέον οι οπαδοί της κριτικής εγκληματολογίας αμφισβητούν και απορρίπτουν τόσο τις εμπειρικές βάσεις και τη θεωρητική παράδοση της διαχειριστικής εγκληματολογίας όσο και τις αναλύσεις του «αριστερών πραγματιστών». Και αντιμετωπίζουν την απονομή της δικαιοσύνης, από τη θεσμοθέτηση ποινικών νόμων έως την εκτέλεση των ποινών, στηριζόμενοι σε αντιλήψεις του Foucault (λ.χ. η αληθής λειτουργία των φυλακών δεν είναι η αναμόρφωση των κρατουμένων αλλά ο στιγματισμός τους)¹⁷², ενώ συγχρόνως δίνουν έμφαση στο σεβασμό των ατομικών δικαιωμάτων¹⁷³.

1.6.4. Η πραγματιστική ή ρεαλιστική εγκληματολογία: δεξιός και αριστερός ρεαλισμός

Η πραγματιστική εγκληματολογία συνδέεται με όσους απορρίπτουν τις ουτοπικές λύσεις του προβλήματος της εγκληματικότητας και υποστηρίζουν τη ρεαλιστική πολιτική μείωσης –και όχι πρόληψης– των εγκλημάτων. Περιλαμβάνει δύο ειδικότερες κατευθύνσεις: τη δεξιά και την αριστερή.

Η δεξιά εγκληματολογική κατεύθυνση πρωτοεμφανίστηκε στις ΗΠΑ στα μέσα της δεκαετίας του 1970 ως μία κριτική δεξιού πολιτικού προσανατολισμού που απομακρύνεται τόσο από την θετικιστική κοινωνιολογία και εγκληματολογία και τα ιατρο-ψυχολογικά πρότυπα, όσο και από τη ριζοσπαστική εγκληματολογία¹⁷⁴. Κύριος εκπρόσωπος της δεξιάς πτέρυγας είναι ο J. Q. Wilson, ο οποίος αποδέχεται μία πληθώρα παραγόντων (βιολογικών, ψυχολογικών και

171. R. H. Burke, ό.π., σ. 180.

172. Στο ίδιο.

173. K. Chadwick / P. Scraton, ό.π., σ. 71.

174. K. Chadwick / P. Scraton, ό.π., σ. 236, καθώς και σε M. Maguire/R. Morgan/R. Reiner, *The Oxford Handbook of Criminology*, ό.π., σ. 61.

κοινωνικών) και ασπάζεται τις νέες θεωρίες της συμπεριφοράς (behaviourism) και της δημιουργίας εξαρτημένων αντανάκλαστικών (conditioning). Θα μπορούσε να πει κανείς, ότι υιοθετεί μία εγκληματολογική Realpolitik¹⁷⁵. Ο Wilson σκιαγραφεί τη δραματική αύξηση της εγκληματικότητας στις ΗΠΑ μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, η οποία δημιουργήθηκε παρά την αύξηση της ευημερίας και την εξάπλωση του κράτους πρόνοιας. Ο ρεαλισμός του συνίσταται στο ότι αναγνώρισε ότι οι εγκληματολόγοι έχουν περιορισμένες δυνατότητες παρέμβασης και γενικά ανεπαρκείς γνώσεις σχετικά με το «τι αποδίδει» στην αντιμετώπιση της εγκληματικότητας. Γι' αυτό και η εγκληματολογία, κατ' αυτόν, πρέπει να περιοριστεί σε οριακά οφέλη ή κέρδη, να περιορίζεται σε πραγματοποιήσιμες και εφαρμόσιμες πολιτικές και, επομένως, να μην επιδιώκει ουτοπικούς στόχους¹⁷⁶. Ορισμένοι συγγραφείς συνδέουν τον Wilson με τη νέο-συντηρητική εγκληματολογία και την πολιτική της «μηδενικής ανοχής»¹⁷⁷.

Η αριστερή πτέρυγα της πραγματιστικής εγκληματολογίας (left realist criminology) αναφάνηκε στη Μεγάλη Βρετανία στη δεκαετία του 1980 και κυριότεροι εκπρόσωποι είναι οι Young και Matthews. Η μελέτη του εγκλήματος, κατά την άποψή τους, πρέπει να βασίζεται στην πραγματικότητα του εγκλήματος, δηλαδή σε κανόνες και παραβάτες των κανόνων αυτών, δηλαδή στην εγκληματική συμπεριφορά και στην αντίδραση σε αυτή. Το έγκλημα απαρτίζεται από δύο δυάδες: η πρώτη περιλαμβάνει το θύμα και τον δράστη και η δεύτερη, τις δράσεις και αντιδράσεις στο έγκλημα. Στην πρώτη δυάδα βρίσκεται η εγκληματική πράξη, και στη δεύτερη ο κοινωνικός έλεγχος που ασκείται μέσω της Αστυνομίας και άλλων φορέων αλλά

175. J. Young / R. Matthews (eds.), *Rethinking Criminology: The realist debate*, London, etc., 1992, σ. 31, βλ. επίσης Κ. Δ. Σπινέλλη, *Αναμνήσεις από το Δάσκαλο Κωνσταντίνο Γ. Γαρδίκας ή η Εγκληματολογία, η Σωφρονιστική και η Ανακριτική από το χθες στο σήμερα*, στο τεύχος που επιμελήθηκε η ίδια: *Κωνσταντίνος Γαρδίκας*, ό.π., σ. 56-57.

176. Στο ίδιο. σ. 57.

177. Βλ. σχετικά Τ. Tzanetakis, λήμμα: «Neo-conservative criminology», σε: *The Sage Dictionary of Criminology*, ό.π., σ. 182-184, όπου υπάρχει εκτενής ανάλυση της νέο-συντηρητικής εγκληματολογίας, αλλά και παρακάτω 1.6.6.

και του κοινού. Από τη συλλογιστική που προηγήθηκε, προκύπτει ότι οι δείκτες εγκληματικότητας είναι προϊόν μεταβολών (α) στον αριθμό των φερομένων ως δραστών και των ενδεχόμενων θυμάτων, και (β) στον επίσημο κοινωνικό έλεγχο (Αστυνομία και άλλοι φορείς) και στον ανεπίσημο (το κοινό ή η κοινωνία των πολιτών¹⁷⁸). Επιπλέον, για να αναφερθεί κανείς σε ελάχιστα σημεία της κατεύθυνσης αυτής, γίνεται διάκριση ανάμεσα στον φόβο του εγκλήματος και στην υψηλή διακινδύνευση να γίνει κανείς θύμα εγκλήματος. Για παράδειγμα, οι ηλικιωμένοι και οι γυναίκες φοβούνται περισσότερο αλλά δεν αποτελούν ομάδα υψηλού κινδύνου, όπως οι νέοι. Επίσης η «αριστερή πτέρυγα της πραγματιστικής εγκληματολογίας» εστιάζει τη μελέτη της όχι στον κίνδυνο του εγκλήματος γενικά, αλλά σε συγκεκριμένες γεωγραφικές περιοχές και σε ορισμένες ομάδες στις περιοχές αυτές: στους μαύρους και όχι στους λευκούς, στους φτωχούς και όχι στους πλούσιους κ.ο.κ. Έτσι, διαπιστώνεται ότι εκείνοι που υποφέρουν περισσότερο από το έγκλημα υποφέρουν και από άλλα κοινωνικά προβλήματα: ψυχικές και σωματικές ασθένειες, άθλιες συνθήκες κατοικίας κλπ. Τέλος, κατά την άποψη των οπαδών της αριστερής πραγματιστικής εγκληματολογίας, το κοινό και η κοινότητα ή η γειτονιά μπορεί να διαδραματίσει ένα θετικό ρόλο στην πρόληψη των εγκλημάτων, αφού αυτές οι ομάδες δεν εμπιστεύονται την αστυνομία και τις άλλες μορφές εξουσίας.

1.6.5. Η διαχειριστική εγκληματολογία

Ο Άγγλος J.Young, στη δεκαετία του 1980, χρησιμοποίησε τον όρο διαχειριστική εγκληματολογία για να χαρακτηρίσει την εγκληματολογία του κατεστημένου στην Αγγλία και τις ΗΠΑ. Στη δημιουργία της συνετέλεσε και ο αμερικανός Wilson¹⁷⁹. Ωστόσο πολλοί οπαδοί της

178. Αναφορικά με τον ρόλο της κοινωνίας των πολιτών, βλ. γενικά, αντί άλλων Π. Βασιλόπουλου, *Υπερνεωτερικότητα και νέα κοινωνία των πολιτών – απολογισμός μιας δεκαετίας – Εξομολογήσεις*, σε: Κοινωνία Πολιτών, τεύχος 11^ο, Καλοκαίρι 2005, σ. 12-23.

179. E. McLaughlin, λήμμα: «Administrative criminology», σε: *The Sage Dic-*

διαχειριστικής εγκληματολογίας (θεωρητικοί και ερευνητές) συμμερίζονται απόψεις που αποκλίνουν κάπως από τις θέσεις του Wilson. Αυτοί εντοπίζουν το πρόβλημα της εγκληματικότητας σε τρία κυρίως στοιχεία: (α) στη φύση του συμβάντος και ιδίως στην ορατή εγκληματικότητα των δρόμων (αρπαγή τσάντας, επιθέσεις, ληστείες, διαρρήξεις), (β) στον τόπο τέλεσης του εγκλήματος, και (γ) στην παραδοχή ότι ο δράστης είναι έλλογο ον που υπολογίζει το κόστος και το όφελος από τη διάπραξη ενός εγκλήματος. Λογικό επακόλουθο αυτής της παραδοχής είναι ότι το έγκλημα με τη βοήθεια της κατάλληλης αντεγκληματικής πολιτικής πρέπει να γίνει λιγότερο ελκυστικό για τον επίδοξο δράστη. Η πολιτική αυτή, κατά τον ερευνητή του Υπουργείου Εσωτερικών της Μεγάλης Βρετανίας R. V. Clarke¹⁸⁰, πρέπει να επικεντρωθεί στη μείωση των περιβαλλοντικών ευκαιριών που διευκολύνουν τη διάπραξη εγκλημάτων και ταυτόχρονα να αυξήσει την πιθανότητα σύλληψης και τιμωρίας, δηλαδή να προωθηθεί η λεγόμενη περιστασιακή πρόληψη¹⁸¹. Επίσης, είναι απαραίτητη η αναδιοργάνωση των κρατικών στρατηγικών ελέγχου της εγκληματικότητας, ώστε να καταστεί ο έλεγχος αυτός αποτελεσματικός και αποδοτικός¹⁸².

Στην επιθυμητή αποτελεσματικότητα του κοινωνικού ελέγχου συνεισφέρουν οι Βρετανικές Έρευνες Εγκληματικότητας (οι γνωστές ως British Crime Survey - BCS), στις οποίες διερευνάται ιδίως η έ-

tionary of Criminology, ό.π., σ. 8.

180. Κατέχει σημαντική θέση στο ερευνητικό τμήμα του Βρετανικού Υπουργείου Εσωτερικών (Home Office), το οποίο και επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό τις πολιτικές του Συμβουλίου της Ευρώπης (βλ. π.χ. τις επιλογές των εγκλημάτων που αναφέρονται στο European Sourcebook of Crime and Criminal Justice) και της Ευρωπαϊκής Ένωσης (βλ. π.χ. τον προσανατολισμό του European Union Crime Prevention Network, ό.π.).

181. Βλ. παρακάτω 3.9.2.3.

182. Ως προς τις ΗΠΑ, βλ. αντί άλλων την έκθεση προς το Κογκρέσο των: L. Sherman et al., *Preventing Crime: What Works, What Doesn't Work, What's Promising: A Report to The United States Congress*, 1997, στο: <http://www.ncjrs.org/works/index.htm>. Ως προς τη Μεγάλη Βρετανία, βλ. αντί άλλων: M. Felson / R. V. Clarke, *Opportunity Makes the Thief: Practical Theory for Crime Prevention*, London, Home Office, Police Research Group Paper 98, 1998.

κταση της εγκληματικότητας μέσω της θυματοποίησης, ο κίνδυνος θυματοποίησης και ο φόβος του εγκλήματος¹⁸³. Όλα αυτά, όμως, κατά τους επικριτές της διαχειριστικής εγκληματολογίας, ωθούν το σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης (α) σε μία απλή διαχείριση του εγκληματικού φαινομένου γενικά, (β) στην εκτίμηση και διαχείριση των κινδύνων και (γ) στην ιδιωτικοποίηση του κοινωνικού ελέγχου (αστυνομίας, φυλακών)¹⁸⁴.

Η εγκληματολογική αυτή προσέγγιση, είναι αλήθεια, ότι δεν αντιμετωπίστηκε από το 1948 (Home Justice Act) που αποφασίστηκε η διάθεση κονδυλίων για εγκληματολογική έρευνα στη Μεγάλη Βρετανία έως ίσως τις ημέρες μας, με ενθουσιασμό από όλους τους άγγλους εγκληματολόγους. Και αυτό, παρά το γεγονός ότι στη σχετική κυβερνητική πρωτοβουλία οφείλει την ίδρυσή του το γνωστό Ινστιτούτο Εγκληματολογίας του Πανεπιστημίου του Cambridge, υπό τον Leon Radzinowicz τότε. Ορισμένοι μάλιστα συνεργάτες του Ινστιτούτου εκείνης της εποχής δεν θεωρούσαν ορθό το να δίνουν συμβουλές στην κυβέρνηση και τελικά να παράγει το Ινστιτούτο «έρευνα και όχι εγκληματολογική σκέψη»¹⁸⁵.

1.6.6. Η περιβαλλοντική εγκληματολογία

Η μελέτη της τέταρτης διάστασης, δηλαδή της διάστασης του χώρου ή του τόπου τέλεσης του εγκλήματος συνιστά την περιβαλλοντική εγκληματολογία, όπως την όρισαν στις αρχές της δεκαετίας του 1980 οι δύο Brantingham¹⁸⁶. Κατ' αυτούς εγκληματικά συμβάντα

183. V. Jupp, λήμμα: «Victim surveys», σε: *The Sage Dictionary of Criminology*, ό.π., σ. 313, βλ. όμως και παρακάτω 2.3.3.8.3.1.).

184. Τέτοιες απόψεις έχει εκφράσει ο E. McLaughlin, στο λήμμα: «Administrative criminology», *The Sage Dictionary of Criminology*, ό.π., σ. 6-7, αλλά και σ. 5.

185. K. Soothill / M. Peelo / C. Taylor, *Making Sense of Criminology*, Cambridge, UK 2002, σ. 11-12.

186. Όπως αναφέρεται από τον R. H. Burke, ό.π., σ. 192. Οι P. J. Brantingham / P. L. Brantingham έχουν επιμεληθεί την έκδοση του τόμου: *Environmental*

λαμβάνουν συνήθως χώρα, όταν συντρέχουν τέσσερα στοιχεία του εγκλήματος: νόμος, δράστης, στόχος και τόπος. Πρόσφατα έχει χρησιμοποιηθεί και ο όρος «γεωγραφία της εγκληματικότητας» για να δηλώσει τις σχέσεις μεταξύ εγκλήματος και τόπου¹⁸⁷.

Αναμφισβήτητα η περιβαλλοντική ερμηνεία της εγκληματικότητας είναι ίσως όσο παλιά είναι και η εγκληματολογία, αν όχι και παλαιότερη. Ήδη στη Γαλλία του 19^{ου} αιώνα η γαλλο-βελγική σχολή του κοινωνικού περιβάλλοντος με τους Guerry (1833) και Quételet (1842) ασχολήθηκε με τις αναλύσεις των γαλλικών δεικτών καταδικών σε διάφορες γεωγραφικές περιοχές¹⁸⁸. Λίγο αργότερα ο H. Mayhew (1862) προβαίνει σε μία κοινωνική / εθνογραφική έρευνα για το εργατικό δυναμικό και τους φτωχούς στο Βικτωριανό Λονδίνο¹⁸⁹. Ωστόσο στο τμήμα αυτό δεν στοχεύουμε σε μία ιστορική αναδρομή αλλά στις σύγχρονες προεκτάσεις της κατεύθυνσης αυτής, οι οποίες εντοπίζονται κυρίως σε αγγλικές, σουηδικές και αμερικανικές μελέτες συνήθως αστικών περιοχών από το 1950 και μετά.

Γενικά, το πεδίο της περιβαλλοντικής εγκληματολογίας περιλαμβάνει τέσσερις βασικές κατηγορίες ερευνών, δηλαδή τις έρευνες που αναφέρονται:

- στην εδαφική διαμόρφωση της εγκληματικότητας (π.χ. στις παραδοσιακές πόλεις η εγκληματικότητα –κλοπές αυτοκινήτων και κλοπές από αυτοκίνητα, βία σε ανοικτούς χώρους, βανδαλισμοί–

Criminology, Beverly Hills 1981, και 2^η έκδ. 1991 και έχουν εκδώσει και άλλες σχετικές μελέτες.

187. N. Fyfe, *Geography of Crime and Policing*, Oxford 2001, βλ. και E. McLaughlin, λήμμα: «Geographies of crime», *The Sage Dictionary of Criminology*, ό.π., σ. 132.

188. R. Cassin, ό.π., σ. 159-160 και 341.

189. A. E. Bottoms, *Environmental criminology*, στο: M. Maguire / R. Morgan / R. Reiner (eds.), ό.π., σ. 587. Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζεται μία ολοκληρωμένη και πολύ ενδιαφέρουσα περιγραφή της περιβαλλοντικής εγκληματολογίας (σ. 585-656).

εντοπίζονται στο κέντρο τους, ενώ η ενδο-οικογενιακή βία σε περιοχές κατοικίας¹⁹⁰),

- στις διαδικασίες κατά τις οποίες ενδεχόμενοι δράστες αναγνωρίζουν ενδεχόμενους τόπους για την τέλεση εγκλημάτων και συγκεκριμένες ευκαιρίες (π.χ. ο δείκτης διαρρήξεων συναρτάται με το υψηλό εισόδημα των θυμάτων και την έλλειψη επιτήρησης ή μόνο με την έλλειψη επιτήρησης λ.χ. στο δεύτερο όροφο των λεωφορείων και όχι στον πρώτο ή στους χώρους ημερήσιας ή νυκτερινής στάθμευσης και όχι της σύντομης κ.ο.κ.)¹⁹¹,

- στον τόπο του εγκλήματος και στον τόπο κατοικίας του δράστη (π.χ. ο τόπος τέλεσης ορισμένων εγκλημάτων βρίσκεται κοντά στο σπίτι ή στην περιοχή της εργασίας ή σε οικεία εδαφικά περιβάλλοντα ή σε περιοχές καθημερινής ρουτίνας του δράστη)¹⁹²,

- στη δημιουργία και τη διατήρηση περιοχών που αντιστέκονται στην εγκληματικότητα (λ.χ. χαμηλότεροι δείκτες εγκληματικότητας σε αγροτικές περιοχές παρά το γεγονός ότι η διχοτόμηση αστική-αγροτική περιοχή στις σύγχρονες κοινωνίες έχει εξασθενήσει με την τηλεόραση, και τις μακρο-οικονομικές εξελίξεις)¹⁹³.

Επιπλέον έρευνες:

- εντοπίζουν την εδαφική κατανομή των εγκλημάτων, τις εγκληματογενείς, τις ευάλωτες ή αντίθετα τις προστατευόμενες περιοχές,

- μελετούν το «πώς» και το «γιατί» ο κίνδυνος θυματοποίησης κατανέμεται σε ορισμένες περιοχές και το «που» οφείλονται οι διαφορετικοί κίνδυνοι μέσα στην ίδια περιοχή ή μεταξύ διαφορετικών περιοχών ή πληθυσμών,

- συσχετίζουν τον φόβο του εγκλήματος με τις ασφαλείς αλλά και τις επικίνδυνες περιοχές,

190. Έρευνα του 1991 του Wilkstrom στη Στοκχόλμη, όπως αναφέρεται από τον Bottoms, ό.π., σ. 599-601.

191. Στο ίδιο σ. 599-603.

192. Στο ίδιο, σ. 608-611.

193. Στο ίδιο σ. 648.

- περιγράφουν την κίνηση ορισμένων εγκλημάτων (π.χ. ναρκωτικά) ή κοινωνικών προβλημάτων (π.χ. πορνεία) σε διάφορες περιοχές¹⁹⁴.

Σχετικά με τις περιβαλλοντικές έρευνες εγείρονται ενδιαφέροντα μεθοδολογικά ζητήματα λ.χ. σε σχέση με τις εγκληματολογικές στατιστικές ή το ρόλο της αστυνομίας και της ετικετοποίησης¹⁹⁵ στις μικρές περιοχές ή απλώς τη διαφορετική δράση της αστυνομίας μιας περιοχής σε σχέση με αστυνομίες άλλων περιοχών, τις συγκρίσεις των επισήμων εγκληματολογικών στατιστικών με δεδομένα από έρευνες θυματοποίησης κ.ο.κ.¹⁹⁶.

Από όσα προηγήθηκαν, προκύπτει ότι η περιβαλλοντική εγκληματολογία δεν πρέπει να εκλαμβάνεται ως ένας περιβαλλοντικός ντετερμινισμός¹⁹⁷. Η σχέση εδαφικής περιοχής και εγκληματικότητας είναι σύνθετη και επηρεαζόμενη από πολλές παραμέτρους, οι οποίες πλέον μελετώνται με περίπλοκα στατιστικά μοντέλα¹⁹⁸, χαρτογραφήσεις με ηλεκτρονικούς υπολογιστές και διακριβώσεις των «καυτών σημείων», δηλαδή των χώρων όπου, σύμφωνα με τους στατιστικούς συνδυασμούς των «Γεωγραφικών Συστημάτων Πληροφορησης» (Geographic Information Systems - GIS), οι ευκαιρίες για τέλεση ορισμένων ειδών εγκλημάτων είναι μέγιστες¹⁹⁹.

Προφανώς η πρόσφατη και ανανεωμένη στροφή προς τη σχέση εδάφους και εγκληματικότητας ερμηνεύεται και από τον ρόλο

194. Τα τέσσερα αυτά ερευνητικά πεδία αναφέρονται στο: E. McLaughlin, στο λήμμα: «Geographies of Crime», *The Sage Dictionary of Criminology*, ό.π., σ. 133.

195. Ως ετικετοποίηση νοείται ο χαρακτηρισμός ορισμένων απόμων –των συνήθων υπόπτων θα λέγαμε– από την αστυνομία ως εγκληματιών (labeling). Βλ. παρακάτω 3.9.3.4., αλλά και Κ. Δ. Σπινέλλη, *Ανήλικοι εγκληματίες ή νεαροί παραβάτες;* - Το θέμα υπό το πρίσμα της «θεωρίας της ετικέτας», *ΠοινΧρ* 1976, σ. 785-800.

196. A. E. Bottoms, ό.π., σ. 595-599.

197. R. H. Burke, ό.π., σ. 195.

198. Όπως είναι τα μοντέλα του Wilkstrom, του Skogan ή οι παραστάσεις με διαγράμματα του Bottoms και των συνεργατών του ή του Herber, βλ. στον A. E. Bottoms, ό.π., ειδικά τις σ. 620, 623, 631 και 635.

199. E. McLaughlin, στο λήμμα: «Geographies of Crime», *The Sage Dictionary of Criminology*, ό.π., σ. 133.

που διαδραματίζει η περιβαλλοντική εγκληματολογία στο σχεδιασμό προληπτικών προγραμμάτων και ιδίως στον περιβαλλοντικό σχεδιασμό καθώς και στη διαχείριση του περιβάλλοντος. Ο πρώτος, συνδέεται κυρίως με το σχετικό έργο του Jeffery²⁰⁰, αλλά και τις απόψεις του Oscar Newman σχετικά με τον «προστατεύσιμο χώρο» (defensible space). Ο κατάλληλος σχεδιασμός του περιβάλλοντος και ιδίως της κατοικίας είναι δυνατό να ξαναδώσει στις γειτονιές την αμεσότητα, την αλληλεγγύη, τη συλλογική δράση και στο τέλος τον έλεγχο της εγκληματικότητας, με άλλα λόγια κοινωνικούς μηχανισμούς που άλλοτε διατηρούσαν τους δείκτες των εγκλημάτων σε χαμηλά, φυσιολογικά επίπεδα²⁰¹. Η αναδόμηση των περιοχών αυτών μπορεί να προσφέρει φυσική, και όχι μέσω συστημάτων συναγερμού ή ιδιωτικής αστυνομίας, επιτήρηση, να δημιουργήσει προς τους έξω μία εικόνα ασφαλούς και προστατευμένου περιβάλλοντος. Παρά την ελκυστικότητα που αποπνέει ο «προστατεύσιμος χώρος», μελέτες δεν φαίνεται να επιβεβαίωσαν την αποτελεσματικότητά του, στις περιοχές με τις σχετικές πολεοδομικές και αρχιτεκτονικές προδιαγραφές²⁰².

Στην πρόληψη της εγκληματικότητας είναι δυνατόν να παρέμβει και η διαχείριση του περιβάλλοντος – έννοια σχετική αλλά όχι ταυτόσημη με τον προαναφερόμενο σχεδιασμό του περιβάλλοντος. Η διαχείριση αποτελεί παρέμβαση εκ των υστέρων τόσο σε περιοχές κατοικίας όσο και σε εμπορικές περιοχές και στηρίζεται στη λεγόμενη θεωρία των «σπασμένων παράθυρων». Όταν σε μία περιοχή υπάρχει ανοχή για «αγενείς» συμπεριφορές (εγκατάλειψη αντικειμένων ή σκουπιδιών στους δρόμους, ακάθαρτα οικόπεδα, σπασμένα τζάμια και άλλες φθορές, γκράφιτι στους τοίχους, διαπληκτι-

200. C. F. Jeffery, *Crime Prevention through Environmental Design*, Beverly Hills 1971.

201. Πρβλ. τις απόψεις για τη «φυσιολογικότητα» ή λειτουργικότητα της εγκληματικότητας, για την ανυπαρξία κοινωνίας χωρίς εγκληματικότητα ή για το έγκλημα ως τίμημα της ελευθερίας μας του Durkheim και άλλων βλ. παρακάτω 3.9.2.1.

202. R. H. Burke, ό.π., σ. 196-197.

σμοί, κλπ.), αυτές οδηγούν σε εγκλήματα²⁰³. Η λύση επομένως είναι η επιδιόρθωση, η παρέμβαση και η μη ανοχή από την αστυνομική δύναμη τέτοιων συμπεριφορών. Η «μηδενική ανοχή» μεταφερόμενη στην ελληνική ποινική πραγματικότητα θα μπορούσε να έχει την έννοια ότι δεν πρέπει να ανέχεται κανείς ούτε καν αντικοινωνικές συμπεριφορές, διότι αυτές οδηγούν σε πταίσματα (διατάραξη ησυχίας: βλ. άρθρα: 417 ΠΚ, παραβάσεις διατάξεων για τους δρόμους: 420 ΠΚ, ρύπανση: 428 ΠΚ κλπ.), και στη συνέχεια σε άλλα σοβαρότερα εγκλήματα (λ.χ. παράνομη εισβολή σε ξένα σπίτια ή κατοικίες: 189 ΠΚ, σωματικές βλάβες: 308 ΠΚ, σωματεμπορία: 351 ΠΚ κλπ.).

Αν και οι απόψεις αυτές έγιναν αμέσως αποδεκτές από μία ομάδα πολιτικών και επιστημόνων –τους νέο-συντηρητικούς²⁰⁴– επιστημονικές έρευνες δεν επαλήθευσαν ότι η διαχείριση του περιβάλλοντος είναι αποτελεσματική μέθοδος πρόληψης της εγκληματικότητας²⁰⁵. Ορισμένοι μάλιστα υποστηρίζουν ότι η επιθετική, μη ανεκτική αστυνόμευση εξαιτίας της μηδενικής ανοχής, είχε ως αποτέλεσμα παραβιάσεις, ιδίως στη Νέα Υόρκη, των ατομικών δικαιωμάτων. Όσο για τη μείωση των ανθρωποκτονιών στην ίδια περιοχή –μείωση που αποδίδεται στην πολιτική της μηδενικής ανοχής– υπάρχουν ενδείξεις ότι προϋπήρχε πτωτική τάση στις ανθρωποκτονίες πριν από τις αλλαγές στους τρόπους διαχείρισης του θέματος από τον Δήμαρχο R. Giuliani. Εξάλλου, η αρνητική μεταβολή του δείκτη ανθρωποκτονιών αποδίδεται στη μείωση της «επιδημίας κρακ» του 1990 και σε αλλαγές στη δημογραφική σύνθεση του πληθυσμού²⁰⁶.

203. Βλ. το πολυσυζητημένο άρθρο των J. Q. Wilson / G. Kelling, *Broken Windows*, στο: *Atlantic Monthly*, 1982/249 (3), σ. 29-38.

204. E. McLaughlin στο: λήμμα: «Geographies of Crime», *The Sage Dictionary of Criminology*, σ. 132.

205. R. H. Burke, ό.π., σ. 198-199.

206. E. McLaughlin, στο λήμμα: «Zero tolerance», *The Sage Dictionary of Criminology*, ό.π., σ. 322-323. Βλ. σχετικά σύντομη κριτική από Ν. Ε. Κουράκη, *Δίκαιο Παραβατικών Ανηλίκων*, Αθήνα-Κομοτηνή 2004, σ. 277.